

שאלות ותשובות

מדר"ם ביק

חלק או"ח

פרק א

הקדמה

בעזה"י, ערב שבת בראשית תשס"א

לאחר חמשת חודשים של התאפקות גדולה ושבתת קולמוס מוחלטת מצדנו בכל משך חדשי הקיץ, מאז עש"ק ב"א אייר תש"ס, נאלצים אנו עתה, לצערינו, לקיים את הבטחותינו מאז, בהקונטרס "תשובה גלויה" (הידועה בשם דרשת פסח שני תש"מ), בה הפלנו תחנונינו, כפלנו אוהרתינו ושילשנו התראתינו, שבאם ינסו, חלילה וחלילה, עוה"פ לפגוע ולבזות בכבוד התורה וחכמיה, גדולי ופוסקי דורינו עמודי ההוראה שליט"א, לא נשב בחיבוק ידיים, אלא נשיב חורפיהם דבר, למחות על כבודם, מנה אחת אפיים.

ואל יתמהו הקוראים, מדוע באמת התאפקנו בכל משך הקיץ, כאשר רוחות רעות השתוללו ברחובותינו, וביזו זקני עדתנו הנשענים על מקלם בעת הליכתם בשב"ק, ועל אמהות צעירות המענגות את השבת בטיול עם עגלות טפיהן, נטפלו הני בריוני בקללות חמורות של "מחלליה מות יומת" ר"ל, ובאיומים "שלא תזכו להוביל ילדיכם לחופה" עפ"ל...

התשובה לכך פשוטה, כי בהגיע אותה השבת, השבת שבה נתברר והוכח מעל כל ספק שהעירוב דבארא פארק הוא יסוד איתן ומציאות מוצקה, וכל רוחות שבעולם כבר לא יזוזה אחורנית יותר, הרי שמאז ואילך נסתיימה מאבקינו ונגמרה מערכתנו. ולכן למרות החרץ-אף נגד הני בריוני עושי רשע הנ"ל, כבשנו את כעסנו, כי כל מטרת מאבקינו עד אותה השבת, לא היתה אלא לעמוד על משמרת זכות תושבי שבונתנו, לבל נגרע משאר העיירות הגדולות החרדיות בישראל המתוקנים בעירוב, ולכן לא נבצענו עד שבי"ה הושגה מטרה זו. די הי' לנו במחזה הנהדר לראות בתחילת הקיץ כיצד מידי שבת בשבתו ניתוספים ונתרבים מאות ואלפים ה"מודים בעירוב", ואדרבה, כאשר יענו, כן ירבה וכן יפרוץ בכפלי כפליים מספר היראים והחרדים הנכנסים לתחומי קדושת העירוב שתיקנו חכמינו, באין פרץ ואין יוצאת ברחובותינו, וכמאה"כ "אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ וגו' כי פי ה' דיבר".

מטעם זה, לא מחינו אף על השקר הגס שהם העיזו לפרסם באמצע הקיץ בהעיתון "די צייטונג" בשם הרבנים העומדים על משמר פיקוח העירוב, שכביכול הרבנים המכשירים "הודו" להם על איזה שהם מכשולות שמצאו כאילו, ביודעינו שהציבור אינו מתחשב כלל בעלילותיהם, אף אם כזביהם מודפסים ב"עיתון".¹

¹ העיתון הנ"ל כבר גם הוכיח את עצמו כבלתי ראוי לאמון הציבור, כי העורך אפילו לא טרח לבדוק את הדבר אצל הרבנים המכשירים בטרם פרסום הדברים כנהוג, ואף לאח"כ לא פרסם שום התנצלות. דבר שאין רואים אף בין העיתונים של הגרועים שבאומות העולם, חוץ מעיתוני מדינת הציונים רודפי היהדות הידועים לשמצה. ומאידך גיסא, כשהכניסו לו מודעות מצד הרבנים מחייבי העירוב, הקפיד מאוד לברר. וכמה וכמה פעמים מודעות לא נתפרסמו כי העורך "לא הצליח" עדיין לברר אצל הרבנים. וכידוע צד מנגדי העירוב פיזור לעיתון ממון רב לחסום כל אפשרות מצד השני שלא יוכלו להגיב כלל.

ברם, בשילהי הקיץ שוב הוכרזה מלחמה, והפעם בעת סעודת היאה"צ של כ"ק זקן הרבנים הר"ה ג' ר' משה ביק ו"ל שנתארגנה השנה במיוחד ע"י נכדיו, בה הכריז בפומבי בנו הר"ה ג' ממעוזבוש שליט"א להתוודע ולהגלות כי "המלחמה נגד העירוב כלל לא נגמרה עדיין!" ותבע מבני המשפחה להמשיך במאבקם ביתר שאת ועוז. ואכן מלאו אחרי דבריו בני משפחתו, אך לא הסתפקו בפרסום רשימת שמות רבנים המבקשים מבני קהילתם שלא לטלטל כמאז ומקדם (שע"ז לא צריך לאף אחד להיות שום תרעומת עליהם, כי למי איכפת אם הסרים למשמעתם לא יטלטלו בעירוב. אדרבה ואדרבה...), אלא שהפעם התחילו שוב בקול ענות מלחמה על דרך מאבקם לפני הקיץ בפאשקעווילן נבזים, לאמר, שכל הצרות והאסונות במדינתנו כאן, בארץ ישראל ובכל העולם כולו, כולם הם בעטיו של העירוב דבארא פארק, לא פחות ולא יותר...

ובאמת גם על זאת עדיין לא מצאנו לנחוץ להגיב, כי האלפים והרבבות המודים בעירוב, יודעים ומבינים שאדרבה, דוקא הקיום של מצוה מדברי סופרים, והאמונה בתיקון חז"ל שהוא יסוד כל התושבע"פ (שזהו השורש של כל המושג "מודה בעירוב"²), יכולה היא שתגן על עם ישראל להביא סוף וקץ לכל צרותינו תחילה וראש לפדיון נפשינו. ומה טעם להגיב על פטפוטי דבריהם, הרי כאמור במילא שום דבר כבר לא יזיק לקיום העירוב. ואשר לכן, לא ראינו שום סיבה מוצדקת לענות על כסילי פאשקעוויליהם כאוולתם.

אמנם אלו כים נגרש השקט לא יוכל", כאשר נוכחו לדעת שלא הועילו כלום בכל מעלליהם ותעלוליהם, ואדרבה כל איזמיהם וקללותיהם היו להם לרועץ ולנו נתהפכו לברכה, כי בימים הטובים העל"ט שחלו בשבת, עיניהם כלו בראותם רוב עם הדרת שבת מלכתא, האיך שבארא פארק לבשה צורת תפארת השבת דירושלים ובני ברק, או אז יצאו מכליהם ועברו כל גבול להפיץ בעצם יום הקדוש והנורא "הושענא רבא" כתבי פלסטר של ליצנות נגד פסקיו והוראותיו של אחד המיוחד מגדולי פוסקי הדור ומשרידי עמודי ההוראה בעולם, שנתברכה חזכתה בו שכונתינו החרדית הגדולה בעולם להתבשם מאור תורתו וצדקותו.

מעשיהם הנפשע והנבזה האחרון הלזה הכביד, ועל חילול ש"ש וכבוד התורה כבר אסור לשתוק, וחלילה לעבור על סדר היום מבלי מחאה נמרצת כדבעי.

והנה, בהקדמת קונטרס "תשובה גלויה" מדרשת פסח שני הנ"ל המוזכר בפתח דברינו, נמצאת אזוהרה מפורשת בזה"ל, "הרבה דיו עדיין נשאר בקולמוסינו... ולכן מפילים תחנונינו לפני משפחת הרב ז"ל, נא ונא אל תביאנו לידי נסיון ולא לידי בזיון, ולמען ה' ותורתו הקדושה... אל תוסיפו לפגוע בכל צורה ואופן שהוא בכבוד התורה וחכמיה שליט"א, כי חלילה באם נהי' נאלצים להגיב, מבטיחים אנו בל"נ שלא נשב בחיבוק ידים ונחזיר מנה אחת אפים, מדה כנגד מדה להשיב חורפי דבר ביד ה' הטובה עלינו".

² ענין זה של "מודה בעירוב" שהקפיד עליו רבן של ישראל הגאון הקדוש בעל "בני יששכר" ז"ע, מבוסס על דברי רבינו התשב"ץ (ח"ב סימן ל"ז) ד"מי שלבו נוקפו בזה הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בר'. ולאחרונה נודע שמטעם זה הקפיד גם הגה"ק בעל "חידושי הר"ם" ז"ע לטלטל בעצמו בהעירוב דווארשא, כפי שסיפר זאת נכון הגה"ק בעל "בית ישראל" מגור וצוק"ל בעת שהוכיח לא' מחסידיו שהחמיר לא טלטל בירושלים, ואמר לו, "זקניי החידושי הר"ם הי' מקפיד לטלטל כדי להיות בכלל המודים בעירוב", וליווה אותו האדמו"ר ה"בית ישראל" לדלת ונתן לו שקית בידו למען יוציאו עמו החוצה". זאת שמענו מפי בעל העובדה עצמו מזקני חשובי חסידי גור מאנטווערפן, בעת המסיבה לטובת איחוד מוסדות גור כשהגיע לניו יארק כשליח האיחוד.

לצערינו, הגיע הזמן - שמאוד קיוונו שלא יגיע - בו ישפך עוד קצת מהדיו
הנשאר בקולמוסינו מאז, על גבי הגליונות הבאים לקמן. טיפות דיו אלו הם "תשובת המשקל"
על חטאת בני משפחת הרב ז"ל בהדפסת והפצת ליצנות על תשובות רב אחר, אחד המיוחד
מפוסקי דורינו שליט"א, שכל "חטאו" הוא שדעת תורתו שונה משלהם, ובעוז של תורה קיים
"ולא תגורו מפני איש" להורות דעת תורה לאנשי שכונתנו הרבים המתחשבים בהוראתו
הקדושים.

חלק זה היו"ל כעת בס"ד הוא כרך א' של "שור" מהר"ם ביק המבוארות,³
הכולל בתוכו מחצית מתשובות הרב ז"ל. תשובות אלו בענין תיקון עירוב במאנהאטען, הוגהו
היטב ונסדרו מחדש באותיות מאירות עינים, עם הערות והארות שנערכו ע"י קבוצת תלמידי
חכמים שנתייגעו מאוד בכבוד ראש ובעיון רב בהבנת כל פרט בדברי הרב המחבר ז"ל.

זאת ועוד, גם בגופי התשובות עצמם הושקע עמל רב ויגיעה עצומה, כי תשובות
אלו כבר הופצו בשנת תש"ס בשני מהדורות (מהדורה ראשונה הופץ בראשית השנה רק לרבנים,
ומהדורה שניה ע"י הרצאת "כרם ביבנה" בחודש שבט) ע"י נכדי הרב המחבר ז"ל, שבעוה"ר
שלחו את ידם ועשו בדברי זקנים כבתוך שלהם, מעשים אשר לא יעשו, זיופים וסילופים,
תיקונים ושיפורים, שינויים שונים ומשונים, עד שהתשובות פשטו צורתם לצורה אחרת,⁴ והוא
שערוריה גדולה ונוראה, שיש להדעזע ולמחות בכל התוקף נגד עושי עוול אלו.⁵

אכן לא יאומן כי יסופר עד היכן הגיעו הזיופים, כי כבר במהדורה הראשונה
נמצאו הרבה שינויים וסילופים מכת"י הרב המחבר ז"ל, אך במהדורה שניה הוסיפו חטא על
פשע, כי לא די שנכדי המחבר לא תיקנו את הסילופים הקודמים, עוד הוסיפו כהנה וכהנה
לשפץ ולשנות⁵ דברי זקנים הרב המחבר ז"ל.

³. בעמוד האחרון יראה הקורא צילום כת"י מתשובת הרב המחבר ז"ל, ולעומתו צילום מהדפסת אותה תשובה ע"י
בני משפחתו ב"כרם ביבנה", הבט שם ומצא את ההבדלים.

⁴. חומר ענין זה ע"י לקמן בשור"ת מהר"ם ביק המבוארות בהערה 5 לסימן ג'.

⁵. מובטח, שכל מי שיעיין בג' תשובות מהר"ם ביק המבוארות בהערותיהם והארותיהם, אשר יבהל וישתומם מן
הזיופים והסילופים, יוכח בעצמו לאיזה דיוטה תחתונה ועד היכן הגיעו אותם הזייפנים, ומזה בלבד יוכל הקורא
לשער באיזה "שקר" שאין לו רגליים" ניהלו הזייפנים במשך כל השנה את המערכה (בשם רבנים) נגד הקמת
העירוב, או נגד הטלטול בו, ולא יפלא יותר מדוע בסייעתא דשמיא "דין נצח", כי רק "קושטא קאי".

והאמת ניתן להיאמר, שכבר הקדימו את אותם הזייפנים בזיופיהם, והם הם "הכולל יונגעלייט" שעליהם רמז הרב
המחבר ז"ל בדרשתו הידועה בהתאחה"ר בפסח שני תש"מ (המודפסת בקונטרס "תשובה גלויה"), וכפי שסיפר
הרב המחבר ז"ל בדרשתו הנ"ל שם, שה"כולל יונגעלייט" הם שהיו אלו ש"הוכיחו" להגאון רבי משה זצ"ל שבעיר
ברוקלין דרים 4 מליאין תושבים, ועוד 1 מליאין נכנסים לעיר בכל יום, ועוד 1 מליאין לערך נמצאים אצל
ה"ביטשעס", בכל ביטש וביטש... ע"ש והבן. וכן הזכירם לטובה עוה"פ הרב המחבר ז"ל שם, שה"כולל יונגעלייט"
משחיתים בכל פעם את העירוב דפלעטבוש (כפי שנכדיו השחיתוהו בעצם ליל שבת זכור האחרון, אך ב"ה
מזימתם הזדונית הנפשעת לא עלתה להם להכשיל אלפים מישראל, וברוך שנתן בעולמו שומרים). וכידוע שא'
מה"כולל יונגעלייט" הנ"ל הוא בעמח"ס "יציאות השבת", שהוא גם א' מהאחראים על הזיופים בעניני עירובין
המודפסים בחלק ח' של שור"ת אגרות משה לאחר פטירת הגאון רמ"פ זצ"ל, שהוסיפו וגרעו לשפץ את לשונו של
הגאון, באופן שתשמש את מטרתו של ה"כולל יונגעלרמאן" הנ"ל. ולדוגמא, בירחון "עם התורה" של אגרי (מהדורה
ב' חוברת י"א) נדפסה תשובה (בחיים חיותו) של הגאון זצ"ל מכתב ידו, לענין יציאה במקל לאשה סומית מבארא
פארק, שהסיק שם הגאון דכמעט "ליכא רשות הרבים גמור האסור מדאורייתא", אך לאחר פטירת הגאון
כשהדפיסו תשובה משופצת זו באגרות משה חלק ח' (אר"ח סי' י"ט), השמיטו ממנה לגמרי את המילים "בארא
פארק", כי שני מילים אלו הפריעו למלחמתו של ה"כולל יונגעלרמאן" הנ"ל אשר כבר דאג להעלים הוראתו הגאון
הלז לגבי "בארא פארק" מידעת הציבור, כדי שיוכלו להשיב - כפי שהם טענו כשוועד העירוב פרסמו תשובת
הגאון לענין לבישת נשים "בתי ידיים" בשבת - (ח"ה אר"ח סי' כ"ד) "דבמקומותינו נוהגין בהחלט כרש"י, דבכל

אשר על כן, במהדורה חדשה מתוקנת זו של שו"ת מהר"ם ביק המבוארות, הושקע עמל רב לציין ולתקן כל שינויי הגרסאות המסולפים הקודמים, כדי להחזיר עטרה ליושנה ע"פ מקורותיהם המוסמכים⁶ וחלקם מכת"י הרב המחבר ז"ל.

ועתה, אין ועתה אלא תשובה, לאחר שנתגלגל חובת "תשובת המשקל" - ע"י נכדי הרב המחבר, שבזכותם יו"ל כעת חלק א' זו משו"ת מהר"ם ביק המבוארות - הרי שבדיעבד, עצם הרצאה זו תהי' בעז"ה תועלת עצומה לרבים, כאשר תשובות אלו המה יסוד כל פולמוס העירוב בעירנו, ונימוקי ההלכה המפורשים והמבוארים המה יסודות "כוחא דאיסורא" של הרב המחבר ז"ל בכל מאבקו התקיף נגד תיקון עירובין בארה"ב, שעל מלחמתו זו מסר נפשו בחירוף נפש, בעוז ובגבורה, עד שכמה וכמה רבנים שיראו מחיתת שאגותיו, נאלצו לחתום שמם לפני כשני עשור שנים כידוע.

ולדוגמא, בזמן שהגאון האדיר מוהר"ם פיינשטיין זצ"ל כתב בתשובותיו על הרבנים שחלקו עליו וסברו שיש לתקן עירוב, ש"גם הם רבנים גדולים, ומי ימחה בהם, מכיון שסוברים לפי הכרעתם, שיכולים לתקן, והם ראויים להוראה, רשאים לעשות כמו שהם סוברים"⁷. לא כן הי' דעת הרב המחבר ז"ל, אלא שהרבנים אינם רשאים לעשות כפי שהם סוברים.⁸ וכן בשעה שהגאון הגדול מוהר"ם פיינשטיין זצ"ל התיר לתקן עירוב בקיו גארדענס, או בפאר ראקעוועי וכדומה, חלק עליו הרב המחבר, שיש לאסור בכל העירות סביב ניו יארק, מטעם "גזירה של לא פלוג".⁹

חריפות מאבקו של הרב המחבר ז"ל לעומת שאר הרבנים שצדדו בשעתם להחמיר, התבטא גם בסגנון לשונו, לחרוץ את דינם של המטלטלים בעירוב כ"מחללי שבת, מן התורה, לכל הדברים".¹⁰ ואכן, הרב המחבר ז"ל בעומדו בראש המערכה בהיותו חבר פעיל באגודת הרבנים, רישומו ניכר על הכרוז הידוע של אגודה'ר משנת תשל"ט אודות פלעטבוש, ואכזהמל"ב. ובצדק ייאמר ללא שום גזמא, שהרב המחבר ז"ל הוא הגבר שבכוח מלחמתו האיתנה נמנע ונגדע באבו כל נסיון של הקמת עירוב בשכונות החרדיות שבברוקלין במשך יובל שנים.

מקומותינו נוהגין כרש"י כד"ז וודאי, והשיבו ע"ז שהגאון כתב זאת לגבי איזה "עיירה קטנה רחוקה", ולא ח"ו על ברוקלין הגדולה, שכל שכונותיה הם רה"ר גמור מדאורייתא. ה"כולל יונגערמאן" הזיפן הנ"ל וחבריו, רק לא הבחינו שבחלק ג' (א"ח סי' י"ט) כתב הגאון זצ"ל וז"ל: "אצלינו, שאין לנו רה"ר להרבה ראשונים שמנהיגנו כמותם, וכדנהיגין בכל מקום שמביאין הלולב להנשים מביהכנ"ס לביתם אף במקום שליכא עירוב".

וא"כ מה תמיהה היא זאת, שאלפי יראים וחרדים, חסידים ואנ"מ, מטלטלין כהיום בריש גלי, ואינם מזדעזעים כלל לחשוש מהכרוז הידוע של אגודה'ר בצירוף (דוגמת) חתימתו של הגאון זצ"ל (אשר היא החתימה המודפסת תחת הסכמת הגאון על קונטרס "יציאות השבת"), שהוא הכרוז החוזר ומופץ ברחובות ובעיתונים ע"י נכדי הרב המחבר ז"ל, בה מודפס שהמטלטל יחשב למחלל שבת, ר"ל, כאשר כולנו יודעין שכל פרסומיהן הם שרשרת אחת ארוכה של שקרים וכזבים שנתבשלו בקדירת זיפנים וסלפנים, אשר לא נחו ולא שקטו אף לרמות את הגאון בעל אג"מ זצ"ל במספרים מופרזים ומוגזמים במנין תושבי ברוקלין, ולכן "שקרא לא קאי"!

⁶. כפי המצויין בהערות והארות, כל דבר במקומו, דבר דיבור על אופנו.

⁷. שו"ת אגרות משה א"ח ח"ד סי' פ"ט.

⁸. ראה בדרשת הרב המחבר בהקאנווענשען של התאחה"ר, ט"ו אייר, פסח שני תש"ס.

⁹. כמבואר בדרשה הנ"ל.

¹⁰. ראה שו"ת מהר"ם ביק ח"ב סוף סי' ה'.

אי לזאת, כמה מעלות טובות יש לנו היום בזה שהוראת האיטור של זקן הרבנים מדור הקודם ה"ה הרב המחבר ז"ל שוב לא תהי' עוד כטעם כמוס בגזירת עירין קדישין, אלא מקורי יסודותיו והכרעותיו יוצאים לאור עולם ככתבו וכלשונו מעוטרים בהערות והארות, באופן שכבר יוכל כל בר-בי-רב-דחז-יומא להבין ולהשכיל בלימוד תשובותיו, אם להסכים או להקשות ולחלוק עליו,¹¹ כי בתשובותיו אלו הרב המחבר ז"ל פרש כשמלה לבאר הדק היטב את כל יסודותיו וטעמיו ונימוקיו שעמדו מאחורי קנאותו הגדולה נגד תיקון עירובין.

וכמה טובה כפולה ומכופלת יש להכיר לנכדי הרב המחבר ז"ל, שבזכות מעשיהם האחרונים יו"ל כעת מהדורה חדשה נקיה ומבוארת זו, וכמובן תשואות חן חן להם.

ברם בשולי הגליון הננו להודיעם, כי עדיין נשאר עוד דיו בקולמוסינו, והוא חלק ב' של שו"ת מהר"ם ביק המבוארות, הכולל את מחצית השני' של אוסף התשובות הנוגעים לתיקון עירובין בעיר ברוקלין, המסודרים ומוכנים לדפוס בס"ד בצירוף תולדות המחבר, ובסופו נספח קיבוץ הוראות קצרות ב"כוחא דהיתירא" של הרב ז"ל והשקפתו החדה והברורה בענינים שונים.

וכאזהרתינו הקודמת, הננו חוזרים ומפילים תחינתנו לפניכם, אחי אל תרעו. זכותכם לכתוב כל מה שתמצאו, רשאים אתם לפרסם ככל העולה על רוחכם, כי גם לכם מותר לנסות להשפיע להטות את הציבור לדעתכם. כל זה אינו מפריע לנו כלל, אדרבה הרי גם אנחנו מפרסמים כאן תשובות זקנים ז"ל. אך נא ונא בכל לשון של בקשה, אל תחזרו עוה"פ על טעותכם לפגוע שוב בכבוד גדולי התורה שליט"א שדעתם אינם נוחה לכם. כבוד חכמי ישראל הם ציפור הנפש של כל יהודי החרד לדבר ה', וחלילה לנו לראות כבלע את הקודש ח"ו. שום דבר לא יעצור בעדינו מלמחות על כבודם בכל האמצעים הכשרים העומדים לרשותינו.

ולסיום דברינו נפרוש כפים לשמים ברוב תודה להשי"ת שברוב חסדיו זכינו לתיקון גדול וקדוש כזה בשכונתינו, הן בשמירת השבת מחללו בשוגג שכמעט לא שיין לבית ישראל להנצל מבלעדיו, והן בעונג השבת לבית יעקב נשייא וטפליהו. וכידוע מספרים הק' שכפי ערך גודל המצוה, כך תגבר ההתנגדות לעומתה, ואכן כפסע ה' בין קיומה לביטולה ח"ו, לולי השי"ת מקדש השבת ומברך שביעי היה בסעדינו להניח קדושה לעם מדשני עונג, ע"י בחירי ה' הלוא הם הרבנים הדגולים והמפורסמים מובהקי ההוראה שליט"א אשר חיזקו וביססו את יסודי העירוב המהודר דשכונתינו בהלכתה ובפיקוחה הראויה, באופן שלא תמוט לעולם, עד נעלה ציון ברינה בביאגוא"צ בב"א.

¹¹ כפי שכותב הרב המחבר עצמו במחלוקתו נגד פאר הדור מרן החזון אי"ש זצוק"ל (שפסק בעירובין סימן מ"ג ס"ק ה', דכל השווקים והרחובות של הכרכים היותר גדולים הם רשות היחיד גמורה מן התורה, כי להם תמיד ג' מחיצות מצד צורת בניית הבתים), וז"ל הרב ז"ל בשו"ת מהר"ם ביק המבוארות (בסימן ג') "זו היא דרכה של תורה שניתן רשות אפילו לבר בי רב דחד יומא, להקשות על הגדול, ועד שימצא תירוץ לקושייתו, עדיין קושייתו במקומה עומדת". ופשוט שאם לדעת הרב המחבר קושיית בר בי רב דחד יומא עומדת במקומה לדחות פסק הלכה של גדול הדור כהחז"א, ק"ו בן בנו של ק"ו שאותה הרשות ניתנה להקשות על דברי המחבר עצמו ולחלוק עליו כאשר הקושיא במקומה עומדת.

מהר"ם

ביק

מדכח כרש"א "וכנס עוברין בייבין" משמע שכל חלוי במה שבעס עוברין בייבין וממילא לא דיבר נכונכ בפפרדס שכל ל"ג חוברת פ' פמוד 15, 14, 16 לחלק בין פלטיא לרכ"ר אחר דכרש"א מבואר לכדיא דאין חילוק בייבוס ומכ שחפס הכוחכ בפפרדס אה בגאון בפפרדס אגרות משכ שכח "סרטיא ופלטיא" יהדיו אחר שלכרש"א יש חילוק בייבוס אכל כאמת הוא שכלדק הוא פס בגאון בפפרדס אגרות משכ שאין חילוק בייבוס ובפפרדס כשאין להפיר זולתו רק זוכ"פ בודאי שאין חלוק בין סרטיא לפלטיא או בין מבואר המפולגין.

מה שכח בפפרדס שפפיר נוא יארק אין במילאוח פלטיא כי כל בתי המסחר בגדולים אינס ברחוב רק הכל בביה עיי"ש בפמוד 16 כנכ כאמת היא שגס ככיום ממלאים סוחרים בנול יארק בכמכ רחובות וכמו שכח בפמוד בפפרדס, ומכ שכח שס שכיון שסוחרים ברחובות זעירים ודלים אין לזכ שס של פלטיא גדולכ איני יודע היכן מבואר השיפור של המסחרים בכמות ובאיכות שפיי"ז נחשכ ברחוב לפלטיא וכי מבואר באיזכ מקום שלריך דוקא בתי מסחר פשיירים לפלטיא אחמכ ולכן כיון שכוחכ בפמוד שפדין ישנס רחובות סוחרים ככס בודאי שנחשכים לפלטיא, ומוד מבואר כרש"א שס שפירוש שמחקנים שס לסחורכ ולפשות שס לרכיכס

בדבר הכשרים כנכ ישנס גשרים בנול יארק שמפולגים משפיר לשפיר כמו בגשר דזשירש וואשינגטון ובוקפין ככס יוס וליכ ממכ לא ישכחו ובודאי שגשר כוז נחשכ בפמוד לרכ"ר וכיון שרחובות הפיר מפולגים לגשרים כאלו כמו דילפנסקי ספרייט, פארש וואשינגטון עוו, א"כ לריך דלחות דוקא לגשרים ולא די בוזכ"פ ומכ שלמטכ מן בגשר כנכר מקיף יש לדון אס בגשר מבטל המחיצה כידוע אכל בפנינו כידוע שכגשרים אינס בנויים רק על גדול כנכר אלא מחחילים בלמטכ הפיר וכולכיס ומחפשים פד לזכ כאמר של פיר אחרת ולכן בודאי שזכ נחשכ לרכ"ר.

בז"ר כנכר בפלס יש לחקור שכמכ מקומות כנכר רחוק מבתי הפיר כמכ וכמכ אמות ובפני. לדי הפיר ישנס דרייווס המקיפים אותכ ויש לחקור אס נחשכים כחון הפיר או כמחון לפיר וא"כ כנכר המקיף כדרייווס בודאי יש לחשכו כמחון לפיר וז"פ.

...

עוד בענין תיקון עירובין במנהמן

יום ו' עש"ב ב' דרי"ח אדר תשכ"א

מכתבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

החז"ש וכפ"ס לכבוד הרח"ג המפורסם צמ"ס חר"ב כש"ת מוה"ר יוסף דוד מאסקאוויץ שליט"א

(א) בדבר חוות דעתו של כנרי"א כענקין שליט"א שכתב"ר לורף ממכנו בפנין זכ, כנכ בגאון כנ"ל כתב לכדיא "ובפריש כנוי מסופק" וכיון שכול מסופק בפריש בודאי שאינו מסכים, גס מכ שכח "יש מקום לסמוך על פגלי ככיתר" אינוכ בסכמכ כלל שכח רק יש "מקום" ולא דבר ברור, ומכ שכתב"ר דייק ממכנו "שמרוב ענותנותו אינו ריככ להיות ברשכ כמחירים פד שחכ"י נופיט של רבני מנהמן ולז גס הוא משחק פס

את מכתבו, עם התשובות על ערעורי בענין תיקון עירובין במנהמן, קבלתי כשבוע זה.

והנה כדי שלא תהא שתיקתי כהודאה על התשובות לכן באתי עוה"פ במכתבי זה להודיע לו לכתה"ר שעדיין לא נתה דעתי כלל בתשובותיו והמסקנות שיש לי בתיקון זה עדיין במקומן עומדות ואבוא בסדר

פקסימיליא מדפוס ראשון של מהר"ם ביק - הופץ בין הרבנים ע"י משפחת הרב המחבר ז"כ (סוף סימן א' ותחילת סימן ג' במהדורה הנוכחית)

פקסימיליא מדפוס שני - הוצאת כרם ביבנה ע"י נכדי המחבר, נמצאת בעמוד האחרון

סימן א'

כתב הרשב"א בספר עבודת הקדש שער השלישי סעיף א' בזה"ל "איזו היא רה"ר, כל מקום רחב י"ו אמה על י"ו אמה ומתקבצין שם בני אדם לסחורה ולעשות שם צרכיהם כשוקים שבמדינות ואע"פ שדלתות המדינה ננעלות בלילה וזו היא פלטיא שאמרו, וכן המבואות המפולשין ופתחיהן מכוונין זה כנגד זה ורחבין י"ו אמה והעם עוברין ביניהן כדגלי המדבר והעגלות, בד"א בשאין דלתותיהן ננעלות בלילה, היו דלתותיהן ננעלות בלילה אין זה רה"ר שאין רה"ר אלא הנמסר לרבים בכל שעה" עכ"ל הרשב"א ז"ל². ובשו"ת חכם צבי בשו"ת סימן ל"ז מביא את הרשב"א הנ"ל, וכתב עליו דאם כי נכונים דבריו, אבל יחיד הוא בזה, וגם הבית יוסף לא הביאו אם כי חביבים עליו דברי הרשב"א עד לאחת, עכ"ל החכ"צ.

ונראה³ דהרשב"א יחיד הוא בזה רק במה שכתב שפלטיא צריכה דלתות מיוחדות⁴ ואינה ניתרת בדלתות העיר, וזהו רק בעיר שיש לה דלתות, אבל אם העיר עצמה ניתרת בצורת

¹ תשובה זו כתבה הרב המחבר כתגובה נגד מאמרו של הר"צ ר' משה בונם פירוטניסקי בעמ"ח ספר הברית, המודפס בירחון הפרדס שנה ל"ג חוברת ט' בענין תיקון עירוב במאנהעטען.

² צ"ע, כי מדברי המחבר להלן נראה דגירסא אחרת היתה לפניו בדברי הרשב"א, עיין הערה 13.

³ כדי להבין דברי המחבר על מה קאי, יש להקדים, שהרמ"ב פירוטניסקי ערך מאמר ארוך בו ביאר את יסודי ההיתר של הרבנים שהציעו תיקון העירוב במאנהעטען. אחד מיסודותיו הוא:

"שמנחתן הוא אי מוקף מסביב ימים ונחרות מכל הצדדים, ובכל הצדדים הוא עמוק עשרה טפחים אצל שפת הים... ומלבד זה ישנם אצל שפת הים מחיצות שנעשו בידי אדם גבוהים עשרה".

הרמ"ב פירוטניסקי מביא שם בהפרדס, שהראה את מאמרו להגאון ר' משה פיינשטיין, שענה לו בכתב:

"שודאי יש טעמים גדולים להתיר לתקן במאנהעטען, אבל כיון שיש גם טעמים להחמיר כפי שביארתי... איני רוצה להצטרף להמתירים".

מה שכתב "יש גם טעמים להחמיר כפי שביארתי", מכאן בשו"ת אגרות משה סי' קל"ט:

"לפי שיטת הרשב"א הובא בבאר היטב סימן שמ"ה סעיף ד' שפליטיא ופלטיא הוא רה"ר אף בעיר שמוקפת מחיצות ודלתותיה נעולות, א"כ אולי יש לנו להחמיר..."

במאמר הנ"ל בהפרדס, ממשיך הרב פירוטניסקי, וזה לשונו:

"על זה השיב הרב מנחם כשר שליט"א בתשובה ארוכה לבאר ענינים שונים הנוגעים לסוגיות אלו, ואני נותן כאן רק קיצור..."

בתוך דברי הרב כשר מביא את שו"ת חכם צבי סי' ל"ז שכתב על דברי הרשב"א אלו:

"חידוש גדול לא נמצא בשום פוסק וזולתו, לא קדמון ולא אחרון... ולא ראיתי לאחר הפוסקים שהביא דבר זה, וביחוד הרב הגדול הבית יוסף שדרכו להביא כל הדעות..." ע"כ.

והנה על השגה זו של הרב כשר על האגרות משה מתייחס כאן הרב המחבר בתשובה שלפנינו.

הפתח, דהיינו כשיש בסוף העיר כרמלית שאז ניתרת בצוה"פ, וא"כ אם יש בתוך העיר פלמאי כל הפוסקים יודו להרשב"א⁵ דאין הפלמאי ניתרת בצוה"פ שבסוף העיר, דבמה תגרע פלמאי זו שבתוך העיר מרה"ר אחר שצריך דלתות להתירה. ולכן בעיר שיש בה ס' ריבוא ויש בה פלמאות שבוקעין בה ס' רבוא⁶, צריכה דוקא דלתות לכל הפוסקים⁷. ואפילו אם יש רק ספק שבוקעין בה ס' רבוא, נראה שצריכה דלתות⁸. ובפרט שיש בזה ספק ספיקא⁹ לחומרא, ספק שמא יש בה ס' רבוא, ואפילו אין בה ס' רבוא שמא הלכתא כהפוסקים שא"צ ס' רבוא¹⁰.

⁴ מה שכתב שלחשב"א "צריך דלתות מיוחדות", הנה ברשב"א שלפנינו לא מבואר כלל היתר פלמאי ע"י "דלתות מיוחדות". אבל, הרב כשר (בתוך דבריו שהובא כמאמר הנ"ל בהפרדס) מביא את המאירי שכתב דף ו' כדי להשוות דבריו עם הרשב"א, שעל ידו יוכן יותר שיטת הרשב"א. וז"ל המאירי:

"ופלמאי היא רחבה שמתקבצים בה לסחורה אע"פ שאינה מפולשת, ואפילו דלתות מדינה נעולות בלילה... כל שאין בפלמאי זו כפרט דלתות, אע"פ שבכל העיר יש בה דלתות נעולות בלילה, אין הפלמאי שבתוכה נכשרת בהכשר העיר כו'.

הרי שדברי הרב כשר הללו הם המקור ממנו לקח הרב המחבר את ענין ה"דלתות המיוחדות".

⁵ לא זכינו להבין כוונת המחבר, דהלא המחבר עצמו כבר כתב (לקמן בריש סי' ד') וז"ל "מפורש שנינו במס' עירובין דף ו' ע"א שלערב רה"ר צריך לעשות דלתות דוקא... וכמבואר שם בגמ' ומוסכם מכל הפוסקים ואין בזה שום חולק", עכ"ל המחבר שם. הרי דבהאי גוונא דאיירי המחבר דליכא דלתות כלל, הוא דינא דמפורש בגמ' הנ"ל, וא"כ מאי שייך ביה ד"כל הפוסקים יודו להרשב"א", כאילו איירינן הכי בחידוש דין של הרשב"א שע"ז כתב המחבר שהפוסקים יודו לו, אתמהא.

⁶ עיין להלן הערה 22.

⁷ כפי המבואר לעיל בהערה 3 הרי בא המחבר כאן לתרץ את האגרות משה מהשנת הרב כשר. וא"כ סתום ונעלם מה תירץ כאן, דהרי איירינן הכא ממאנהעטן שהיא אי המוקפת סביבה במחיצות, אשר דינה כעיר שיש לה דלתות להתירה, ורק שאעפ"כ סובר הגר"ם פיינשטיין להחמיר על שיטת הרשב"א דפלמאי הוא רה"ר אף בעיר המוקפת מחיצות כדן דלתות נעולות. וא"כ אין נוגע לעניננו כלל מש"כ לענין עיר שאין לה דלתות כלל אלא ניתרת בצורת הפתח.

והנה ת"ח א' רצה ליישב כוונת המחבר בכאן, דס"ל לחלק בין מחיצות רגילות למחיצות של דלתות. שעפ"ז סבר המחבר שאע"פ שיש למאנהעטן מחיצות רגילות מסביב, מ"מ הרי ליכא "דלתות" (כלומר, התלויות על ציר כדי להיפתח ולהסגר).

אמנם, מלבד שזה חידוש עצום שלא נמצא כוונתו בכל הפוסקים כלל, עדיין אין חידוש זה מיישב את דברי המחבר, דהרי דימה לבאן עיר הניתרת בצוה"פ וכגון שיש בסוף העיר כרמלית, וזה ודאי אינו נוגע לעניננו כלל, והדרן קושיא לדוכתי.

⁸ כלומר, מדין ספיקא דאורייתא לחומרא. וצ"ע כל היכא דמצי לברורי מבררין, ולא דיינינן ב"י ספיקא לחומרא. ועוד, הלא לשיטת שו"ע הרב (סי' רס"ד ס"ז) והחתם סופר (או"ח סי' פ"ט) שפסקו שצוה"פ מהני מן התורה אפי' ברה"ר גמורה, ורק מדברי סופרים הוא דאין צוה"פ מועלת, א"כ הוי זה רק ספיקא דרבנן, דאולינן ב"י לקולא.

⁹ עיין שו"ת אבני נזר או"ח סי' רס"ה "וההכרח לעשות ספק ספיקא שמא אין רה"ר... כי מה שמתירין מכח ספק ספיקא הוא אצלי מחמת הדחק הגדול שאם לא יהי' עירובין יבואו לפרוץ איסור שבת לגמרי הם ושלום, על כן כל מה שיכולין לעשות צדדים להתיר מחוייבין לעשות". וע"ע שם סי' רס"ו "א"א להכשיר רק מכח ספק ספיקא והוא היתר בדוחק, עם כל זה... חלילה להפריע מלהעמיד".

¹⁰ לכאורה מוכח דהמחבר פסק דלא כהמג"א והפ"ו (בסי' שמי"ה) דס"ל בוודאות דבעינן ס' רבוא כדי להצריך דלתות, אלא כהמשכנות יעקב (סי' ק"כ) נגד הבית אפרים (סי' כ"ד). אולם לאחר העיון אין זה מוכרח בדעת המחבר, כי עיין

גם נראה¹¹ מדברי הרשב"א שלא דוקא בפלמיא הדין כן, אלא בכל רה"ר¹². מדכתב שם באותו סעיף "וכן המבואות המפולשין ופתחיהן מכוונין זה כנגד זה ורחבין י"ו אמה והעם עוברין ביניהן כדגלי המדבר והעגלות" עב"ל¹³, מדכתב "וכן" המבואות, משמע שיש להם להמבואות המפולשין כל הדין של פלמיא¹⁴, ולכן משמע בפשיטות שגם לסרמיא שהוא דרך המלך הדין ככה, דהלא סרמיא יותר נחשב לרה"ר ממבואות המפולשין. ועוד מדכתב הרשב"א "והעם עוברין ביניהן" משמע שהכל תלוי במה שהעם עוברין ביניהן.

וממילא לא דיבר נכונה בהפרדס שנה ל"ג חוברת ט' עמוד 14, 15, 16 לחלק בין פלמיא לרה"ר אחר, דברשב"א מבואר להדיא דאין חילוק ביניהם. ומה שתפס הכותב בהפרדס את הגאון בספרו אגרות משה שכתב "סרמיא ופלמיא" יחדיו, אחר שלהרשב"א יש חילוק ביניהם, אבל האמת הוא שהצדק הוא עם הגאון בספר אגרות משה שאין חילוק ביניהם. ובפרט כשאין להעיר זולתו רק צוה"פ¹⁵, בודאי שאין חילוק בין סרמיא לפלמיא או בין מבואות המפולשין¹⁶.

מה שכתב בהפרדס שבעיר נוא יארק אין במציאות פלמיא כי כל בתי המסחר הגדולים אינם ברחוב רק הכל בבית¹⁷, עיי"ש בעמוד 16, הנה האמת היא שגם כהיום נמצאים סוחרים

להלן בס' ג' בהערה 34. ועיין ב"נעום" חלק ה' עמ' ק"ב שכתב הרב כשר על המחבר "גישה זו מזוהה מאד, איך לא זכר הרב הנ"ל שכל אלה מאות תשובות שישנם בספרי האחרונים שהשתדלו לתקן עירובין במאות עיירות בעולם, הי' על סמך שאין ס' רבוא ואין רה"ר מה"ת בזה"ו רק מדרבנן כמבואר בשו"ע א"ח, ובכל זאת לא חששו לומר כדבריו"...

¹¹ המחבר בא להתייחס כאן אל מה שכתב הרמ"ם כשר (הובא במאמר הנ"ל בהפרדס) על דברי האגרות משה:

"דרך אנב, מה שהזכיר בשם הרשב"א "סרמיא ופלמיא", וכן הוא כתשובותיו כמה פעמים, אנב נראה הוא, שברשב"א לא מוזכר כלל סרמיא – שפירושו דרך המלך".

¹² דברי המחבר מכאן מרפסין איגרי, וכמה שנתייגענו לא זכינו בשום אופן להבין כלל כיצד עלה בדעתו של המחבר לומר שדינו של הרשב"א דלא מהני דלתות העיר אינו מיוחד דוקא לפלמיא, אלא בכל רה"ר. הרי הרשב"א לא חסך כאן בלשונו כלל, אלא דבריו שפתי כרור מללו, לחלק בין פלמיא דהוי רה"ר אע"פ שדלתות המדינה ננעלות בלילה, לבין מבואות המפולשין דהם רה"ר "כד"א בשאין דלתותיהן ננעלות בלילה, היו דלתותיהן ננעלות בלילה אין זה רה"ר".

¹³ וביותר קשה, הלא לא "עד כאן לשוננו", דהרי הרשב"א ממשיך לשון קדשו ואומר "כד"א בשאין דלתותיהן ננעלות בלילה, היו דלתותיהן ננעלות בלילה אין זה רה"ר". ואין מקום לומר שהיה לו להמחבר גירסא אחרת בהרשב"א, דהרי לעיל בריוש תשובתו המחבר בעצמו מעתיק לשון הרשב"א כגירסא דידן.

¹⁴ אחרי המחילה מכת"ה, המלת "וכן" פירושו דגם המבואות דינם להיות רה"ר, כמו פלמיא, ותו לא מידי. ועיין לעיל הערה 12.

¹⁵ עיין לעיל הערה 7.

¹⁶ עיין לעיל הערה 12.

¹⁷ זה לשון הרמ"ם כשר אשר הובא במאמר בהפרדס שם:

ולפי מה שנתבאר לעיל, מהות הפלמיא לפי שיטת הרשב"א היא שוק ויריד שהיו נהוג לפנים ביוראפ,

בנוא יארק בכמה רחובות וכמו שכתב בעצמו בהפרדס¹⁸, ומה שכתב שם שכיון שהסוחרים ברחובות זעירים ודלים, ואין לזה שם של פלטיא גדולה¹⁹, איני יודע היכן מבואר השיעור של המסחרים בכמות ובאיכות שעי"ז יחשב הרחוב לפלטיא, וכי מבואר באיזה מקום שצריך דוקא בתי מסחר עשירים לפלטיא, אתמהה²⁰, ולכן כיון שהודה בעצמו²¹ שעדיין ישנם רחובות שסוחרים בהם, בודאי שנחשבים לפלטיא²².

ועוד מבואר ברשב"א שם בפירוש "שמתקבצים שם לסחורה ולעשות שם צרכיהם"²³ משמע שאם מתקבצין לצרכים אחרים ולא דוקא למסחר ג"כ נחשב לפלטיא, וידוע שישנם כמה בתי מסחר למאות או לאלפים שאף שבתי המסחר המה בבית, אבל הקונים עומדים ברחוב²⁴, ובפרט בימות הקיץ, ובודאי זה נחשב לפלטיא.

כל עיר ועיר כפי גדלה היתה לה פלטיא גדולה שלה, והי' להסוחרים קביעות מקום ברה"ר לשבת שם כל היום וכו'. פלטיא כזו לא נמצאת כלל בניו יורק, כי כל בתי המסחר הגדולים שבאים אלפים ורבבות לקנות, אינם ברחוב רק הכל בבתים שבפנים שהמה רה"י. ואם יש עוד מספר רחובות שעומדים סוחרים זעירים ודלים ברחוב למכור סחורותיהם, בודאי שאין לזה בניו יורק שם פלטיא גדולה שדייקו בגמ', א"כ אפילו לשי' הרשב"א אין מקום להחמיר.

¹⁸ עיין לעיל בהערה הקודמת לשון הכותב שם.

¹⁹ עיין לעיל הערה 17 לשון הכותב שם.

²⁰ מה התמיה הגדולה הזאת, הלא פשוט דהכותב בהפרדס לא נתן דבריו לשיעורין לחלק בין תגרי הרחובות אם הם עניים או עשירים. אלא טענתו היתה, היות וכל המציאות של פלטיא היא רחבה גדולה הקבועה למקום המסחר, וכפי שהי' נהוג ביוראפ עד סמוך לימינו, שהיא שוק ויריד שאנשי העיר מתקבצים אליה לקנות או למכור סחורתם, לכן טען שמציאות זו של פלטיא לא נמצאת בזמנינו כלל בניו יארק, הואיל ובתקופתנו נשתנה לגמרי סגנון דרכי המסחר, שאינם נעשים יותר במקום מרוכז ברחבה של עיר, אלא בתוך חנויות הבתים, שהם רשות היחיד, ועל כגון דא לא ניתן לומר ההגדרה של פלטיא שבברייתא. ואף שיש איזה תגרים ברחובות המוכרים באקראי להעוברים והשבים, שאינם מתקבצים ובאין במיוחד לשם ע"מ לקנות אצלם, מ"מ מציאות זו ודאי אינה עושה את המקום לפלטיא. ופשוט שכל כוונת הרכ הכותב בהפרדס כטענתו נגד דברי האגרות משה הנ"ל (בהערה 8), לא היה אלא נקודה זו, ותו לא מידי. ולולו זה של המחבר עליו מה זו עושה, אתמהה.

²¹ לשון זה תמוה, הרי דיני "הודאת בע"ד" אינם שייכים לכאן, אלא בשו"ת מהר"ם ביק חלק חו"מ.

²² תימה, הרי כל דברי המחבר כאן סובבין לכאר ולהצדיק את דברי האגרות משה שכתב דבניו יארק איכא פלסיות שמתקבצים בהם ששים רבוא, וכי יעלה על הדעת דאיכא מסחר של ששים רבוא מוכרים וקונים אצל תגרני הרחובות, שבגלל אלו התגרים הזעירים התכוון האגרות משה שיחשבו כפלסיות גדולות. והרי גם המחבר עצמו הזכיר בפירוש לעיל בריש תשובתו "ויש בה פלסיות שבוקעין בה ס' רבוא". אתמהה.

²³ הדגשה זו מופיע בדפוס ראשון (הוצאת נכדי המחבר שהופץ בין הרכבים), ובדפוס שני (הוצאת כרם ביבנה) ליתא. ונראה שהגירסא שלפנינו היא הנכונה, ועיין לקמן בהערה הבאה והבן.

²⁴ דברי המחבר כאן צריכים ביאור, דלאיזה צרכים אחרים עומדים שם ברחוב, ובפרט בימות הקיץ. אלא מכיון דהמחבר איירי מ"קונים", על כרחך כוונתו דעמידתם שם ברחוב היא לצורך קנייה מתוך החנויות שבפנים. וא"כ קשה, הלמאי הקדים המחבר לדייק מלשון הרשב"א דאם מתקבצין שם לצרכים אחרים ולא למסחר ג"כ נחשב לפלטיא, הלא סוף סוף איירי הכא ממסחר ע"י ה"קונים". וי"ל דסבירא ליה להמחבר בפשיטות ש"מתקבצים שם לסחורה" היינו, שהן

בדבר הגשרים, הנה ישנם גשרים בנוא יארק שמפולשים משער לשער, כמו הגשר דזשורש וואשינגטון, ובוקעין בהם יום ולילה ממש לא ישבותו, וכודאי שגשר כזה נחשב בעצמו לרה"ר, וכיון שרחובות העיר מפולשין לגשרים כאלו, כמו דילענסי סטריט, פארט וואשינגטון עוועניו, א"כ צריך דלתות דוקא לגשרים, ולא די בצוה"פ.

ומה שלמטה מן הגשר הנהר מקיף יש לדון אם הגשר מכטל המחיצה כידוע, אבל בענינו כידוע שהגשרים אינם בנויים רק על גדות הנהר, אלא מתחילים באמצע העיר והולכים ומתפשטים עד לצד האחר של עיר אחרת, ולכן בודאי שזה נחשב לרה"ר.

בדבר הנהר בעצם יש לחקור, שבכמה מקומות הנהר רחוק מבתי העיר כמה וכמה אמות, ובשני צדי העיר ישנם דרייווס המקיפים אותה, ויש לחקור אם נחשבים כתוך העיר או כמחוץ לעיר, וא"כ הנהר המקיף הדרייווס בודאי יש לחשבו כמחוץ לעיר וצ"ע.

ממני משה צבי ארי' ביק

המוכר והן הקונה נמצאים ברה"ר, אבל היכא דאחד משני הצדדים אינו ברה"ר, כשום אופן אינו פלטיא כלל. על כן דייק מלשון הרשב"א שכתב בפירוש "שמתקבצים שם לסחורה ולעשות שם צרכיהם", שעייז לא גרע הקונה משאר העושים שם צרכים אחרים, וכפרט כימות הקיץ, וכודאי זה נחשב לפלטיא, ודפח"ח וש"י.

סימן ב'

והנה כל חילם של מתירי העירובין במנהגן הוא שבכל מנהגן אין אף מקום אחד שיש עליו שם רה"ר דאורייתא, וכיון שכך אפשר לסמוך על הנהגת המקיף ועל המחיצות הבנויות בידי אדם ועל צורות הפתחים להתיר עירובין בכרמלית דרבנן. אולם אני לא כן עמדי, דלענ"ד ישנם עשרות ואולי מאות רחובות ומקומות שהם רה"ר דאורייתא לכל הדעות, ועכ"פ מידי ספק רה"ר דאורייתא לא נפקא, וא"כ צריך דלתות דוקא וזה א"א לעשות.

בענין מפולש משער לשער – אין הכוונה שרחוב רה"ר הולך מקצה העיר ועד קצהו, דא"כ נמצא שרה"ר ממלא את כל העיר וא"א להיות רה"ר בתוך העיר², ומהראשונים משמע בפירוש להיפך שאפשר שרה"ר תהי' בתוך העיר והעיר תמשך גם אחרי רה"ר, וכמו שמשמע מדברי הרשב"א הידועים בענין סרטיא ופלטיא בתוך העיר³, ומוכרחים לומר דפשוט מפולש משער לשער קאי על רה"ר עצמו דהיינו שרה"ר ימשך בשוה ולא בעקמימות⁴, ואפשר עוד לומר שכל שכונה כלומר כל "בלאק" יחשב לרה"ר בפ"ע כיון דמפולש ופתוח לרחוב הגדול, ואז ימצאו כמה וכמה רה"ר במנהגן שבוקעין בהם ס' רבוא והמה מפולשים וגדולים מאד עד שלא תוכל העין לראות קצהו ומאן ספין שיוכל לומר בבירור שאין זה רה"ר⁵.

¹ תשובה זו לא נדפסה בב' דפוסים הקודמים (דפוס ראשון ע"י נכדי המחבר שהופץ בין הרבנים, ודפוס שני הוצאת כרם ביבנה), אך היתה ספונה וגנוזה בספר דברי מנחם להר"ם כשר בס' י"ז, וכנראה שנשתמר ממנה רק חלקה ולא כל התשובה, וחבל על דאבדן. ועי' לקמן סי' ג' בהערה 2.

² דברי המחבר כאן אומרים דורשני, מדוע מתמלא כל העיר אם הרה"ר הולך מקצה העיר ועד קצהו, וכי כל רחוב העיר אינו יותר מט"ז אמה, אתמהה.

³ המחבר למד מדברי הרשב"א הידועים בענין סרטיא ופלטיא, שאפשר שרה"ר תהי' בתוך העיר, והעיר תמשך גם אחרי רה"ר. וצ"ע היכן ראה המחבר זאת בדברי הרשב"א. כי ז"ל הרשב"א, "איזו היא רה"ר, כל מקום שרחב י"ז אמה על י"ז אמה ומתקבצין שם בני אדם לסחורה ולעשות שם צרכיהם כשוקים שבמדינות, ואע"פ שדלתות המדינה ננעלות כלילה, וזו היא פלטיא שאמרו עכ"ל. וא"כ קשה היכן ראה זאת המחבר בדבריו. ואפשר לומר עפ"י מה שלמד המחבר לעיל סי' א' ששיטת הרשב"א היא שפלטיא צריכה דלתות מיוחדות ואינה ניתרת בדלתות העיר, (ועיי' ש בהערה 4), ולפי"ז על כרחך שדלתות העיר אינם דלתות הפלטיא, וא"כ לשיטתו מוכרח דאיירינן בציור שהעיר נמשך אחרי הפלטיא. אך עדיין קשה, דהרשב"א איירי ספליטיא, ומהיכן מביא המחבר ראי' מדבריו גם לסרטיאות ולמבואות.

⁴ נראה שנתחלק לו להרב המחבר בין "מכוונים" ובין "מפולשים", ואכ"מ להאריך.

⁵ כל הפרטים שבתשו' זו נידונים בפרומרוט כתשובה שלאחריה עיי"ש.

סימן ג

יום ו' עש"ק ב' דר"ח אדר תשכ"א

החווה"ש וכמ"ס לכבוד הרה"ג המפורסם צמ"ס חו"ב כש"ת מוהר"ר ...¹ שליט"א.

את מכתבו, עם התשובות על ערעורי בענין תיקון עירובין במנהגן, קבלתי בשבוע זה. והנה כדי שלא תהא שתיקתי כהודאה על התשובות, לכן באתי עוד הפעם² במכתבי זה להודיע לו לכתה"ר שעדיין לא נחה דעתי כלל בתשובותיו, והספקות שיש לי בתיקון זה עדיין במקומן עומדות. ואבוא בסדר מכתבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

(א) בדבר חוות דעתו של הגר"א העניקין שליט"א שכתה"ר צירף מכתבו בענין זה³, הנה הגאון הג"ל כתב להדיא "ובפרטים הנני מסופק", וכיון שהוא מסופק בודאי שאינו

¹ בב' דפיסם הקודמים של שו"ת מהר"ם ביק (דפוס ראשון ע"י נכדי המחבר שהופץ בין הרבנים, ודפוס שני הוצאת כרם ביבנה) ה' כתוב שתשובה זו נכתבה להרב יוסף דוד מאסקאוויץ, בעל מחבר ספר תיקון עירובין. אמנם המעיין בספר דברי מנחם להרב מנחם כשר (בס"י ג') יראה שיש מקום גדול לומר שזיוף עשו המדפיסים הקודמים כאן, כי באמת נכתבה תשובה זו להרב מנחם כשר ז"ל, ולא להגר"ד מאסקאוויטש ז"ל. וכדי לעמוד על סוד מטרת המדפיסים במעשה זיוף נבזה זה, עיין לקמן הערה 26 והערה 36 ותכן.

² חלק ממכתבו הראשון של המחבר מודפסת לעיל בס"י ב'.

³ הא לך לשון מכתבו של הגאון ר' יוסף אליהו העניקין זצ"ל:

ב"ה, ה' לסדר ונברכו בו, י"ג מרחשון תשכ"א.

כבוד אלופי וידידי הגאון שר התורה מהר"ר מנחם מ' כשר שליט"א.

שלום וברכה,

בענין עירובין במנהגן, כבר גליתי דעתי, שבפרטים אני מסכים לרבנן כעלי ההיתר, ובפרטים הנני מסופק, ובעיקר אם יהיו כל הפרצות גדורות, כמו שאמרו בשם הגהלות העיר, יש מקום לסמוך על בעלי ההיתר ובראשם על מחבר ס' תיקון עירובין הגר"ד מאסקאוויטש שליט"א שהרחיב הדבור וצלל במים אדירים של ראשונים ואחרונים למצוא תרף להגשרים ולמנהרות, ואין עול למי שירצה לסמוך, אבל חלילה לי להורות תוראה לכל העיר שיש בה רבנים וגאונים רבים כל זמן שלא תהי' כנופאי של רכים וגדולים שיסכימו לזה. והשם יאיר עינינו ויצילנו ממכשול כהוראה וינחנו על דבר אמת.

בהדרת כבוד

יוסף אליהו העניקין

והנני כופל הדברים, שהתנאי העיקרי שהפרצות תהיינה גדורות, וגם יהי' ממונים לפקח על זה שלא יתקלקלו הגדרים.

מסכים⁴,⁵. גם מה שכתב "יש מקום לסמוך על בעלי ההיתר", איננה הסכמה כלל⁶, שכתב רק "יש מקום", ולא דבר ברור⁷.

ומה שכתב⁸ דייק ממכתבו ש"מרב ענותותו אינו רוצה להיות בראש המתירים עד שתהי' כנופיא של רבני מנהטן ואז גם הוא משתתף עם המתירין", עכ"ל כתב⁹ ר. הנה לפי ענ"ד הגאון מהרי"א הענקין שליט"א מרב ענותותו לא ימחה בהמתירין, אבל אינו מבואר כלל במכתבו שיסכים עם המתירין, ואדרבה הוא כתב בפירוש שחלילה לו להורות לכל העיר, ולא כתב כלל שיסכים לזה¹⁰.

⁴ עיין עוה"פ בדברי הגרי"א הענקין לעיל בהערה הקודמת, ודו"ק.

⁵ בדפוס שני (הוצאת כרם ביבנה) תיקנו הגירסא שלפנינו והחליפוהו ל"בודאי שאינו יכול להסכים". וצריך לומר דהמדפיסים הנ"ל עצמם השתוממו והתקשו מהגירסא שלפנינו, כי הדברים כלשונם וככתבם בשום אופן אין להם ביאור כלל. דהרי אי לא הכי ה' אמור להם לשלוח יד ולהגידו, כדפסק הרמ"א ביו"ד סי' רע"ט וז"ל "ואין להגיה שום ספר עפ"י הסברא, כי אם בראיה ברורה שיש בו טעות (רד"ך וחרם הקדמונים)", ועיי"ש בביאור הגר"א ס"ק ב' בשם הרמב"ן ד"הגהת ספרים בסברא עבירה גמורה וראוי לגדות עליה". וע"כ ה' להמדפיסים להשאיר הגירסא של דפוס ראשון ולהעמיד בצידה את הגהתם הנ"ל, כמבואר בפתחי תשובה (שם ס"ק ג') בשם תשו' יד אליהו בשם הרמב"ן ד"ראוי לנעור ע"י, וכתב דהיינו כשרוצה למחוק הנוסחא הישנה ולהעמיד נוסחא אחרת ע"פ הסברא, זה אין נכון, אבל להעמיד שניהם ולכתוב בצידו סברתו אינו בכלל זה", ע"כ. ולפ"ז גם אם סברו המדפיסים בבירור שיש כאן טעות, מ"מ מה היעילו בתקנתו.

⁶ עיין לקמן הערה 19.

⁷ עיין עוה"פ בדברי הגרי"א הענקין לעיל בהערה 3, ודו"ק היטב.

⁸ הרי שנחלק המחבר עם הרב הכותב (עי' לעיל הערה 1) בהבנת כוונתו של הגרי"א הענקין וצ"ל. דהרב הכותב הבין, שבעצם דעתו של הגרי"א הענקין נוסה להיתר (בתנאי שיתוקן אותם הפרצות שהזכיר), אלא שכנוול ענותותו לא חפץ שיסמכו בעשיית העירוב רק עליו במרם יצטרפו כנופיא גדולה של שאר רבנים. ואילו המחבר נדחק להבין מאותו המכתב, להיפך ממש, שבעצם הגרי"א אינו מסכים כלל לתיקון העירוב, ורק מרב ענותותו אינו מוחה במתירין. יש לציין, שהמחבר נדחק לחנם, כי למעשה⁶ חדשים אח"כ, הגרי"א הענקין כבר גילה דעת עצמו בביאור כוונתו הדק היטב, אשר בה מבואר שהצדק עם הרב הכותב. וזה לשונו במכתבו:

כ"ח תמוז תשכ"א

לכבוד הועד לתיקון עירובין במנהטן ניו יארק.

גלוי הוא שיש יסוד גדול ודעת גדולים לתקן עירובין במנהטן, שלא גריעה בזה מכמה כרכים בעולם שתקנו שם עירוב, ועדיסא מזה.

הועד לתיקון עירובין מנהטן כולל מספר רבנים חשובים אדמו"רים ובע"כ חשובים, ובראשם הגר"מ כשר, הגר"צ אייזנשטאט והגר"ד מאשקאוויץ, והם משתדלים לקבל הסכמת עוד רבנים מובהקים, ואח"כ לקרוא לאסיפת רבנים גדולה להחליט על התיקון, לאחר שיעשו כל התיקונים הצריכים.

לדעתי לא ימתינו עד שיתקבץ כנוס רבנים בגלל זה, כי מהנמין יודעים אנו שזה יקח הרבה זמן, וחבל על הזמן שכנתיים, אלא יעשו תיכף מה שאפשר ומה שנחוי לעשות, ואחר התיקון יפרסמו שהתקון נעשה, ושמונים עליו רבנים משגיחים...

(ב) בדבר חוות דעתו של הגמהר"ם פיינשטיין שליט"א⁹, גם הוא כתב להדיא שרק אינו מוחה נגד המתירים, אבל אינו מסכים כלל עמהם. ועם הגאון הנ"ל דברתי ביחוד זה לא כבר, כשהיינו מסובים בבית מילה, והי' שם גם אחד מחברי הועד של תיקון העירובין, ואמר בפירוש שאינו מסכים להתיקון כלל. וגם הוא כהרה"ג מהריא"ה שליט"א מרוב ענותותו לא יבוא למחות¹⁰.

(ג) בנוגע לשאר רבני מנהטן, לפי ידיעתי¹¹ רוב הרבנים מורי הוראה אינם מסכימים להחיתר, ואין זה דמיון והשערה כלל כאשר כתב כתה"ר¹², ואין שתיקתם כהודאה כלל.

ומה שכתב כתה"ר כי אלה שלא יבואו להאסיפה לא יבואו בחשבון, הנה בפשוט אכתב לו שלא תהא כן. ומה שהביא מתשובת הרשב"א ח"ב סימן ק"ד¹³, הנה שם מבואר להיפך ממש¹⁴ מדברי כתה"ר, דכתב שם בפירוש שאם אף אחד מסתלק מהבי"ד אין רשות ביד הנותרים לדון אף אם יהא הרוב. ועיינתי שם בפנים וזה"ל "דבר ברור הוא זה שאילו היו אלו העשרה נבררים¹⁵ לדון,

⁹ זה לשון מכתבו של הגמהר"ם פיינשטיין זצ"ל (נדפס בהפרדס שם).

לדעתי בענייני בארתי באורך שודאי יש טעמים גדולים להתיר לתקן במאנהעטן, אבל כיון שיש גם טעמים להחמיר כפי שבארתי שלא מכורר מנהג נגדם, ומצד החשש שלא יתירו במקומות שא"א לתקן כדחוכתתי מירושלים, איני רוצה להצטרף להמתירים, אף שאיני מוחה בהמתירין מאחר שהטעמים להתיר מרובין, ומצד החשש שהוכחתי מירושלים – כדיעבד בשיערבו הרי יהיה מותר, וכיון שהם סוברים להתיר אף אחר שראו מה שכתבתי באגרות משה (סי' קל"ט), ודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים, ובעלי הנפש יראי ה' שיחששו להטעמים להחמיר שכתבתי לא ילמלו...

¹⁰ עיין הערה הקודמת שהגר"מ פיינשטיין מפרש להדיא טעמו שאינו מוחה, "מאחר שהטעמים להתיר מרובין... וכיון שהם סוברים להתיר אף אחר שראו מה שכתבתי באגרות משה, ודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים". כלומר, שאין בידו לכפות דעתו על אחרים שיש להם הרבה על מה לסמוך. וכנראה, שהמחבר סבירא לי' שרב שאין כופה דעתו על רבנים אחרים – הוא מצד מדת עניויות! ברם, המחבר לעצמו סבר שענוה כזו אינה במקומה, ועל כן לבש עוז ותעצומות וקינא קנאה גדולה לד' צבקות לכפות דעתו דייקא וכו'. ואכן, מאז התייסדות הישוב החרדי בבארא פארק לא היה בו עירוב עד ריש שנת תש"ם, והכל בכוח קנאותו של אותו זקן המחבר ז"ל.

¹¹ בשו"ת מהר"ם ביק דפוס ראשון נדפס כמו שהוא לפנינו. אך בדפוס שני שתלו כאן תיבת "בכירור". וכוונת המדפיסים [גם היא] ברורה.

¹² כלומר, המחבר מתגונן כאן מזילותא שבדברי הרב הכותב, שמען שידיעת המחבר הוא בגדר "דמיון והשערה" בלבד. ועיין לקמן הערה 18.

¹³ לשון הרשב"א מביא המחבר לקמן. ונראה כוונת הרב הכותב שאלו הרבנים שלא יבואו, דעתם לא חזי לאיצטרופי לכאן או לכאן, כיון שלא השתתפו במשא ומתן של הלכה יחד עם הכלל.

¹⁴ הרב המחבר אינו מסתפק רק כסתירת ראיות הצד שכנגד, אלא שברוב תקפו וחילו באורייתא – מהם נופא מביא המחבר ראיה להיפך ממש להוכיח כדעתו ודלא כהצד שכנגד. ועי"ע לקמן הערה 43.

¹⁵ לתשומת לב, זהו יסוד דינו של הרשב"א, דקאי על מנין הנבררים שהתיישבו לישא וליתן בנידון. כמבואר בדבריו בריש תשובתו, וזה לשונו "ראובן ושמעון שהיו מתעצמין בדין, וכיררו להם י' אנשים לראות בדינם ולעשות ביניהם דין

אם נסתלק האחד נתפרדה [החבילה], ולא עוד אלא אפילו איני יודע אינן יכולין לדון ולגמור הדין עפ"י התשעה הנותרים, שאין הולכים אחר הרוב אלא כשרבו המזכין על המחייבין או המחייבין על המזכין מתוך משא ומתן של כולם, אבל כשהמיעוט איננו, לא "עכ"ל. וכן כתב בסוף התשובה וזה"ל "אבל רוב הנפרד מן הכלל ודיןן או בוצעין לעצמן שלא מתוך משא ומתן עם הכלל או שלא במעמדן לא עשו ולא כלום" עכ"ל.

מבואר מדברי רשב"א אלו, דאף אם יבואו רוב רבני מנהטן להאסיפה, לא יוכלו להורות לכל העיר אם המיעוט לא יהי' שם במעמדן¹⁶, וכ"ש אם רוב מורי הוראה לא יבואו להאסיפה בודאי שאין רשות להמיעוט לעשות החלטות בלי הסכמת הרוב. ואם נדון מדברי הרשב"א אלו, אז נבוא למסקנא שאף אלה הרבנים שמסופקים בדבר ואומרים איני יודע, מעכבים את החלטת הרוב, וכמו שכתב להדיא דאף אם האחד אומר איני יודע לא יוכלו הרוב לדון. ולכן א"א להוציא ההיתר עד שיבואו רוב חשוב ממורי הוראה להאסיפה, והמיעוט הנשאר יבטלו דעתם¹⁷ להרוב בפירוש.

(ד) מזה שכתב כתה"ר שאף אחד לא מצא מה לדחות את הבידורים שהוציאו בזה גדולי התורה, הנה זה רק דמיון והשערה¹⁸, כי באמת ישנם כמה וכמה שמצאו מה לדחות, אולם מחמת טעמים וסיבות שונות לא באו בכתובים, אבל אין לידון שתיקתם כהודאה בשום אופן כלל¹⁹.

או פשרה, ונשבעו שניהם לקיים עליהם כל אשר יאמרו ויגזרו עליהן אותן י... ובין כך ובין כך נסתלק האחד מהם ולא רצה להיות עמהם...".

¹⁶ מהיכי תיתי ליה להמחבר להוציא זאת מדברי הרשב"א, דהרי הרשב"א קאי היכא דנסתלק אחד מן מנין הנבררים שכבר התיישבו לדון, ופשוט. וצ"ל דהמחבר בא לחדש שכל אחד מרבני העיר נחשבים כ"נבררים". ואלו הרבנים שלא התיישבו לישא וליתן, נחשבים כ"נסתלקי". כך נראה ברור בדעת המחבר, ושיי.

¹⁷ גם אם אמת הבנת המחבר דשפיר יש להוציא מדברי הרשב"א אלו, דכל רבני העיר נחשבים כ"נבררים" ואלו שלא יבואו להאסיפה יחשבו כ"נסתלקי", עדיין קשה, מהיכי תיתי ליה להמחבר רק דין זה "דאין יכולים להוציא ההיתר עד שיבואו רוב חשוב ממורי ההוראה להאסיפה והמיעוט הנשאר יבטלו דעתם". הרי דינו דהרשב"א דאין הולכין אחר הרוב אלא מתוך משא ומתן של כולם חל על שני הצדדים בשהו, הן כשרבו "המזכין על המחייבין" והן כשרבו "המחייבין על המזכין". ולפ"ז כי היכי שלדעת המחבר אין להוציא היתר ע"פ רוב עד שהמיעוט הנשאר יבטלו דעתם, הכי נמי אין יכולים להוציא איסור בטרם שהמיעוט הנשאר יבטלו דעתם להרוב בפירוש.

¹⁸ כלומר, זה - מש"כ כתה"ר - הוא דמיון והשערה, ועיין לעיל הערה 12 והבן.

¹⁹ תיבת "כלל" חוזרת על עצמה פעמים הרבה בדברי המחבר (לאפוקי לשונות של "אפשר" ו"אולי") הוא מחמת גודל במיתותו העצומה בצדקת קנאותו הגדולה, כמבואר לעיל הערה 10.

(ה) בענין²⁰ מפולש משער לשער, שכתה"ר טרח להעמידני על הברור²¹, האמת אני ולא אכחד שבמכתה"ר לא נתבארו לי הדברים כלל, וכתה"ר לא הביא שום ראי' לבאורו, רק חזר ואמר שהפירוש הוא כך, ואני אומר שאפשר אינו כך, אלא כל רה"ר המפולש משער לשער של אותו רה"ר עצמו, אפילו אם אינו הולך מקצה העיר ועד קצהו, זהו רה"ר דאורייתא. וכן אמר לי ביחוד הגאון מהר"ם פיינשטיין שליט"א²² שענין מפולש משער לשער לא נתברר כראוי בפוסקים, ואין לנו ידיעה ודאית מהו²³, וצריך לחשוש לכל הספקות והחששות שאפשר להיות בזה.

ומה²⁴ שהביא כתה"ר ראי' מדברי הרמב"ן בעירובין דף נ"ט, אין הראי' מוכרחת, שהרמב"ן כתב שמבוי אחר הולך מתחלת המדינה עד סופה עכ"ל, משמע מדבריו שמיירי במקרה שמבוי

²⁰ בדפוסים הקודמים זייפו ושינו את לשון זקנים המחבר, ושם נדפס כזה"ל:

בענין מפולש משער לשער, במכת"ל לא ביאר לי במכתבו שום חדשות כלל, ועדיין הספק שלי במקומו עומד, כי כל רה"ר המפולש משער לשער אפילו אם אינו הולך מסוף העיר עד סופה (בדפוס שני הוסיפו כאן: רק שאינו סתום) זהו רה"ר דאורייתא, ומה שכתה"ר כתב שאין (בדפוס שני נשמט כאן מלת "שאיין") הכוונה שרחוב רה"ר הולך מקצה העיר עד קצהו, לא הביא כתה"ר שום ראי' על פירושו זה, ואני עדיין על משמרתי שהדבר בספק הוא עומד. וכן אמר לי ביחוד הגאון מהר"ם פיינשטיין שליט"א שענין מפולש משער לשער לא נתברר כראוי בפוסקים וצריך לחשוש לכל הספקות בזה.

²¹ תוכן ביאורו של הר"ם כשר בהגדרים של הלכה זו שבענין מפולש משער לשער, הלוא הם כתובים בספרו דברי מנחם. ושם נמצאת (בס' י"ז) תגובתו על מכתבו הראשון של המחבר (המודפסת לעיל בס' ב'), וז"ל הרב כשר: "ואחרי שהפכירו לו (להמחבר) את הענין עם הציור הנ"ל (המודפס באריכות כ"נועם" חלק ה', ומועתק בספר דברי מנחם) כתב שוב (המחבר בתשובה זו שלפנינו):

²² וצ"ל. ובספר דברי מנחם סי' ג', כשמעתיק את התשובה הנוכחית של המחבר, השמיט ממנה את שמו של הגר"ם פיינשטיין, ובמקומו ציין בשולי הגליון (שם הערה 2) וז"ל:

"השמטתי שמו של גאון זה, משום, שאחר שהראו לו קונטרס הנוכחי (שהיתה אז מודפסת כ"נועם" ח"ה עמוד פ"ב-צ"ח) אמר (הגר"ם פיינשטיין) שמעולם לא אמר דברים כאלו, ושכלל אין שום מקום כלל לפירוש של רב זה (המחבר), והדבר פשוט וידוע שבניו יארק אין שעריה מכוונים" עכ"ל.

²³ המעיין באג"מ או"ח א' סי' ק"מ, יראה ברור דכל נבוכתו של הגר"ם פיינשטיין הוא במקור דין מפולש ("תמוה על הרמב"ן מנא ליה דבר חידוש כזה... והא אין ללמוד מדגלי מדבר, שגם שם מנא ליה שהיו מכוונות", וכן תמה על המג"א), אבל מה זה מפולש משער לשער לא הי' נבוכ כלל, וכמש"כ הרב כשר משמו ד"הדבר פשוט וידוע שבניו יארק אין שעריה מכוונים".

²⁴ בדפוסים הקודמים זייפו ושינו את לשון המחבר, ושם נדפס כזה"ל:

ומה שהביא כתה"ר מדברי הרמב"ן בעירובין דף נ"ט ע"א וז"ל בא"ד הילכך כל מבוי שמפולש בשני ראשין ומכוון עד חוץ למדינה ורחב שש עשרה אמה הוא רשות הרבים גמורה בכל עיירות ובכל הכפרים שבעולם עכ"ל אין ראי' משם שיש לפרש כוונת הרמב"ן (בדפוס שני הוסיפו כאן: דמיירי באופן) שמבוי אחד הולך מתחלת המדינה עד סופה, ואז בודאי צריך המבוי הזה להיות מפולש מסוף המדינה עד סופה, אבל בעיר ובמדינה שיש בה כמה מבואות המפולשים (בדפוס שני הוסיפו כאן: וכן הכל הולכין עד חוץ למדינה) כל מבוי הרחב מ"ז אמה ובוקעים בו ס' רבוא ומפולש (בדפוס שני הוסיפו כאן: כל א' מהן) משער לשער, יש לדון כרה"ר דאורייתא, ועדיין הדבר בספק הוא עומד, וכיון שכל ההיתר תלוי בפרט זה בעיקר, לכן כל זמן שהרבנים הגדולים דמנהגן לא יגלו דעתם בפירוש שאין שום

אחד ממלא כל העיר מתחלתה ועד סופה בלי הפסק כלל, ואז בודאי צריך להיות מפולש בלי שום עקמומית מתחלת המדינה עד סופה, אבל במקרה שהמבוי אינו ממלא כל אורך המדינה אבל מפולש לעצמו ופתוח משני צדדיו בלי שום עקמומית גם מבוי כזה יחשב לרה"ר דאורייתא, ואין לנו ראי' מדברי הרמב"ן להיפך מסברא זו, וכיון שכל ההיתר תלוי בעיקרו בבירור ענין זה של מפולש משער לשער, לכן כל זמן שהרבנים מורי הוראה דמנהטן לא יסכימו בהחלט וכודאיות ברורה וגמורה בלי שום חשש ופקפוק כלל שאין שום מבוי מפולש במנהטן²⁵ אפילו מבוי אחד א"א לסדר תקון העירובין כלל.

מה שכתה"ר האריך בענין זה²⁶ אין זו נוגע לענינו כלל, כי דן רק בטעם מפולש ומקורו בש"ס ופוסקים, אבל מה זה מפולש על זה לא ביאר כלום²⁷.

מכל הנ"ל מבואר²⁸ שגם החשש שלי בענין הגשרים המפולשים עדיין במקומו עומד, ובפרט הגשרים ההולכים מעיר לעיר. ומה שכתה"ר קורא חשש זה בשם "בלבול", באמת

מבוי מפולש במנהטן, ופשט (בדפוס שני הדפיסו כאן: כי פשט) מפולש הוא דוקא מקצה עיר מנהטן עד קצהו ואם לאו אין זה מפולש, א"א לדבר כלל מהיתר ותקון עירובין במנהטן.

²⁵ עיין לעיל בהערה 22 231 שדעת הגר"מ פיינשטיין ה' בהחלט וכודאיות ברורה וגמורה (בלי שום חשש ופקפוק כלל) שמנהטן אין שעריה מכוונים.

²⁶ כב' דפוסים הקודמים נעשו כאן מעשי זיוף מכישים. דהנה בדפוס ראשון שתלו המדפיסים כאן בדברי המחבר תשעה מילים נוספים בזה"ל:

מה שכתה"ר האריך בענין זה במכתבו והביא טעמו ובאורו של הרה"ג מהר"ם כשר שליט"א אין זו נוגע לענינו כלל....

ומעמם ונימוקם של המזייפים כזה הוא פשוט, ע"פ המבואר לעיל בהערה 1. ואילו בדפוס השני (כרם כיבנה) המשיכו גם הם במעשה הזיוף הנ"ל, אלא שמתוך אותם תשעת המילים השתולים, קצצו שני מילים ובזה"ל:

מה שכתה"ר האריך בענין זה במכתבו והביא טעמו ובאורו של מהר"ם כשר אין זו נוגע לענינו כלל....

הרי שבטלוי ע"ג טלאי האחרון הלזה שהשמיטו את שני התוארים (הרה"ג ושלט"א) גילו את אשר עם לבבם, דהרפה הוא להם היום שהמחבר עמד בקשר מכתבים עם הרב כשר, וע"כ שלחו את ידם והדפיסו את תשובת המחבר הלזה כאילו נכתב להגרי"ד מאסקאוויטש, בחושכם שעי"ז ישתקע וישתכח הענין.

וכמה יש לתמוה על המדפיסים הנ"ל שהשמיטו תואר בסיסי כמו "הרה"ג" (על בעהמ"ח דברי מנחם), בשעה שהגרי"א העניקו זצ"ל (שהמחבר החשיבו לחד מגדולי דור הקודם וכתב עליו להלן כסי' ה' "מי ירהיב בנפשו עוז להלוק") כתב על הרב כשר במכתבו "הגאון שר התורה", ראה לעיל בהערה 3.

²⁷ בדפוסים הקודמים תיקנו לשון המחבר כאן בזה"ל:

כי דן רק בטעם מפולש ומקורו בש"ס ופוסקים, אבל מה זה מפולש לא הביא על זה שום ראי' כלל.

²⁸ בדפוסים הקודמים שינו (ותיקנו) את לשון המחבר, ושם נדפס בזה"ל:

מבואר (בדפוס שני הוסיפו כאן: גם מבואר) שגם החשש שלי בענין הגשרים המפולשים עדיין במקומו עומד, ומה שכתה"ר קורא חשש זה בשם "בלבול", הנה באמת אני מבלבל בענין זה, כיון שלא מצאנו

אני מבולבל²⁹ בענין זה דמפולש, כיון שלא מצאנו באור נכון ומפורש בדברי הראשונים וגדולי האחרונים מה הם הגדרים של מפולש. אולם ידע נא כתה"ר שליט"א שאין אני יחיד בבבלול זה, אלא גדולים וטובים ממני מבולבלים בו ואין להם ידיעה ברורה בזה. וכבר אמר ר' יוחנן במס' גיטין "וכי בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה". ואיך אפשר להוציא פסק הלכה שאין שום רה"ר דאורייתא בכל עיר מנהמן שבוקעין בה מליוני³⁰ אנשים³¹ בכל

ביאור נכון מפורש להדיא בדברי הראשונים וגם גדולי האחרונים לא ביארו דבר זה כלל, ואיך אפשר להוציא היתר לאיסור חמור כזה על סמך הסברות והשערות בלבד, וכבר אמר ר' יוחנן במס' גיטין (י"ט ע"א) "וכי בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה". ואיך אפשר לומר בבירור גמור שכעיר כה גדולה אין שום רה"ר דאורייתא בשעה שבוקעין בה בכל יום מליוני אנשים, ולענ"ד אם נדייק היטב נראה שנמצא בה כל מיני רה"ר דאורייתא שמנו חז"ל, ועכ"פ מספיקא לא נפיק.

²⁹ בדברי מנחם סי' י"ז מגיב על דברי המחבר בזה"ל:

"הנה מקור הכלכל של הפירוש הנ"ל הוא שלא עמד על ההבדל אם מדברים מסתם רה"ר שאין לו חומה או יש שיטות כמו שהבאתי לעיל דלא בעינן מכוונים אלא מפולשין גרידא הוה רה"ר, אבל במקום שיש חומה הרי מתבטל הרה"ר, או הדין שאם יש אפילו רחוב אחד שעובר מקצה העיר ועד קצהו באופן ישר והשערים מכוונים זה כנגד זה באופן שישנם רק שתי מחיצות, כבר יש עלי' ועל כל הרחובות הפתוחים אלי' דין רה"ר, וצריכים דלתות נעולות או ראויות לנעול. ולפ"ז מנהמן שיש לה מחיצות מסביב ואין אף רחוב אחד ישר מקצה העיר לקצהו באופן ששעריה מכוונים ממילא שאין לה דין רה"ר, והרב הנ"ל שנסתבך בציוור הדברים כא לידי החלטה מוזרה שאין לנו ידיעה ודאית כו' בזמן שהדברים פשוטים וברורים לכל מעיין כראוי."

³⁰ נראה מכאן, דהרב המחבר סבר שגם כעצם המושג של "רשות הרבים" יש בה כמה וכמה דרגות, דהיינו שהמנין של ס' רבוא הוא רק דרגת המינימום של רה"ר, ואם יש יותר אוי היא רה"ר גדולה יותר. אך אם יש בה הרבה יותר, ומה עוד אם יש בה "מליוני" אנשים, מאן חשיב ומאן ספין לשער גודל תוקף ועוון רה"ר אלימתא ונשנבה כזו. ואשר על כן תמה המחבר "איך אפשר להוציא פסק הלכה שאין רה"ר דאורייתא בכל עיר מנהמן שבוקעין בה מליוני אנשים בכל יום"...

³¹ בדברי מנחם סי' י"ז מגיב על דברי המחבר בזה"ל:

"אם הי' קורא כראוי את הקונטרסים שהזכרתי בראש דברי לא הי' כותב כן. מה שבוקעין ריבוי של אנשים, זה לא עושה המקום לרה"ר. כי למשל ברכבת תחתית אפילו נוסעים מליוני אנשים לא הוה רה"ר, משום שהוא רה"ר מקורה ומוקף מחיצות. וכן כשהולכים חצי מיליון אנשים לא הוה רה"ר מן התורה, אע"פ שחצי מיליון הוא ג"כ ריבוי של אנשים, משום שכן היא ההלכה לרוב הראשונים דבעינן ששים ריבוא, ועל יסוד הלכה זו נפסק בשו"ע שאין רה"ר בזה"ל. אותה ההלכה היא לענין שער' מכוונים, שאם אין שער' מכוונים והיא מוקפת חומה לא הוה רה"ר כמו בשער' מכוונים ויש חצי מיליון, זו הלכה זו הלכה. ולא עוד אלא שעל היתר ששים רבוא הרמב"ן ועוד ראשונים חולקים והרבה פוסקים כתבו שבעל נפש יחמיר על עצמו, ועל שער' מכוונים הרמב"ן ושאר ראשונים אין חולקים."

והשווה למש"כ בספר דברי מנחם סי' י"א, שבאסיפת ועד הרבנים של ניו יורק רבתי שהתקיימה ביום כ' סיון תשי"ט, הועלה שם פרט חשוב, וז"ל: נשאלתי מרב אחד באסיפה זו, "כיצד אפשר לתקן עירוב במנהמין? הרי אם יש רה"ר דאורייתא, זוהי מנהמן, העיר היותר מרובה באוכלוסיה שבעולם כולו". והשכתי, חלות שם רה"ר אינו תלוי סתם ברוב אוכלוסין, כמו שיש לחשוב לכאורה. דין רה"ר דאורייתא הוא רק כשיש לה אותה הצורה ממש כרה"ר שהיתה במדבר עם כל פרמ' ודקדוק' כפי שנמסרו בתורה שכע"פ... עכ"ל.

והנה יש הטוענים בוודאות שהרב שהעלה שאלה זו היה הרב מוואידיסלאב זצ"ל (ראה כרם ביבנה סימן ל"ד עמוד סא). אכן לא ידענו אנה ואיפה מצאו הוודאות הזאת, ולדעתנו אפשר שיש לומר וודאות להיפך, שרב זה לא היה אלא המחבר עצמו, כמוכח מדבריו כאן בתשובה שלפנינו.

יום³², ובכל אופן מספיק לא נפיק³³.

(ו) הפשט שלי בדברי הרמב"ן עירובין נ"ט בענין פלטיא נראה נכון בעיני, ואם כי כתה"ר אינו מסכים לו, אבל גם אני אינני מסכים לפירושו של כתה"ר, ומה יועיל הויכוח בזה, כל אחד מאתנו יחזיק בסברתו ופירושו³⁴, וכבר כתב הרמב"ן בעצמו בהקדמתו לספרו מלחמות שא"א להוכיח בסברא דבר ברור והדבר צריך תלמוד.

³² בדברי מנחם סי' י"ז מניב על דברי המחבר בזה"ל:

"עיקר תמיהה זו מוזרה מאד, ובודאי כוון לומר שסתם בני אדם שואלים כן, איך אפשר לומר שאין רה"ר בכל עיר מנהגין שבוקעין בה מיליוני אנשים בכל יום? התשובה על זה ישנה כמשנה מפורשת בעירובין נמ'. דחכמים תיקנו דעיר של רבים בעיא שיוור כמו שנתבאר לעיל מטעם היכר. ובריטכ"א שם וז"ל ומעמא דאמור רבנן דעיר של רבים בעיא שיוור ואין מערבין את כולה כתב רש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל וכל הגאונים ז"ל דמשום הכירא הוא, דכיון דיש בה סרטיאות ופלטיאות ודרכים שהן רה"ר, אע"פ שכבר הכשירום ועשאום כרה"י של תורה ע"י לחי וקירה או דלתות הננעלות בלילה כו', מ"מ אכתי מחוי להו לעם הארץ שהוא רה"ר גמורה, כי היו סבורים לומר כשם שמותר למלטל בבאן ולהוציא ולהכניס מן החצרות לכאן, כך הוא מותר למלטל בסרטיאות ופלטיאות שחוץ לעיר ולהוציא ולהכניס להן מן המדינה, ואע"פ שכבר תקן שלמה ע"ה עירוב ושתוף מפני זה, מ"מ לא ירנישו עמי הארץ בדברי העירוב כשיראו כל בני העיר מטלטלין שם, ולפיכך עשו חז"ל גדר לפנים מגדר כו' ויעשו בה שום שיוור וכו' ומפני טעם זה כל שאין בה רה"ר של תורה כו' אינה צריכה שיוור, ע"כ.

ומבואר שאותם עמי הארץ, אפילו אם יש להעיר דלתות נעולות בלילה שזה כבר רה"י גמור, בכל זאת, הם אינם מבינים איך זה מפקיע את איסור רה"ר, וכן איך תיקן עירוב מתיר ההוצאה מרשות לרשות, סוף סוף הוא רואה מיליוני אנשים בוקעין בה בכל יום... וכן בניו יארק, אם הו' אפשר לסדר דלתות הראויות לנעול אצל הפתחים של חגשרים, ג"כ היו סתם בני אדם שואלים הרי בוקעין בה מיליוני אנשים ואיך אפשר לומר שאין זה רה"ר.

והתשובה היא, שהתורה שאסרה הוצאה בשבת מרשות לרשות, מסרה בתורה שבע"פ שדוקא בתנאים ושיעורים ידועים הוה רה"ר, ואם לאו דינה ככרמלית, וחכמים שאסרו להוציא ממבוי למבוי או מחצר למבוי התירו על ידי שיתוף ועירוב... וכמנהגן שיש לה מחיצות מסביב ואין שערי מכוונים, שיש לה דין כרמלית, ומועיל צוה"פ להתיר עם עירובין, ואם מותר ע"פ הלכה אז לא אכפת לך כמה מיליוני אנשים דורסין בה...

³³ ותימה, דהמחבר כאן הרי הודה בעצמו, דיתכן דהרה"ר היא בגדר ספק, וא"כ האין פסק בוודאות בתשובתו להלן (סימן ד') את דינו של המטלטל שהוא מחלל שבת לכל הדברים, הרי מידי ספיקא לא נפקא, ומפק לנו אי הוא בגדר מחלל שבת.

³⁴ דרך זו תוור ונשנה בדברי המחבר בכל התשובה, וחידוש גדול מחדש לנו כאן המחבר בכללי הוראה, שכל שאחד שאינו מסכים (ואפילו בר בי רב דחד יומא שמקשה על הגדול, עיין לקמן בהתשובה) ויש לו סברא ופירוש אחר משלו, זה כלבד כבר משוי לי' ל"ספיקא דדינא", ועל כולם חל חובה להחמיר כדין כל ספיקא דדינא. אמנם לפי"ז צע"ג, האין שייך כלל למורה הוראה בישראל להורות לטהר ולהכשיר בידי דאורייתא, הרי בהחלט יתכן שהמצא ימצא איזה בר בי רב דחד יומא שיכין פשט אחר בדברי הפוסקים, וא"כ על כרחך חל על שאלה זו דין ספיקא דדינא שצריך להחמיר בה? וי"ל דדעת הרב המחבר ז"ל הוא, דכל זמן שלא נתוודע לנו שישנו מישהו המוכר פירוש אחר, א"צ לחשוש אולי המצא תמצא. אך בשום אופן כלל אין להקל במקום ידיעין שישנו בוודאות איזה בר בי רב דחד יומא, או איזה מג"ש, שיש לו פשט אחר. ואפילו אם המורה הוראה כמחש שבעל הסברא השני טועה, עכ"ז כל זמן שבעל הסברא

(ז) מה שכתב כתה"ר³⁵ שלימ"א "שהרחובות שעומדים שם סוחרים למכור סחורותיהם ודאי שאין לזה בנוא יארק שם של "פלטיא גדולה" שאמרו בגמרא "עכ"ל, לא ידעתי אנה ואיפה מצא הודאות הזאת, ולדידי אפשר שיש לומר ודאות להיפך³⁶, שיש על זה שם של פלטיא גדולה, ולברר הדבר א"א כלל³⁷.

(ח) בדבר חידושו של החזו"א (עירובין סימן מ"ג סק"ה) שבערים שישנן רחובות לכל האורך ורוחב יש להן תמיד ג' או ד' מחיצות עם פירצות ולא נחשב לדה"ר דאורייתא, ואני הקשיתי על זה שמתמיד היו כל הערים כן³⁸, וכתה"ר כתב שלא נכון לדחות דברי החזו"א וצ"ל במילים בעלמא ולא זו הדרך, הנה לא ידעתי למה נכון הוא הדרך להקשות על כל גדולי המפרשים והפוסקים ועל החזו"א אין נכון לעשות כן³⁹, והלא זו היא דרכה של תורה שניתן רשות אפילו לבר כי רב דחד יומא להקשות על הגדול, ועד שימצא תירוץ לקושינו עדיין קושינו במקומה עומדת⁴⁰.

מה שהביא כתה"ר ראי' ⁴¹ מדברי התוס' עירובין כ"ב ע"א ד"ה חייב עליהן⁴² לסברת החזו"א, לא ראיתי שם ראי' כלל, ואדרבא משם ראי' להיפך⁴³, שכתבו שירושלים היתה מפולשת מארבע

השני מחזיק בסברתו ופירושו ואומר הפשט-שלי נראה נכון בעיני, ככה"ג צריך המורה הוראה להחמיר. ומצוה גדולה לפרסם חידוש דין זה, כי אין העולם נוהגין להזהר בזה.

³⁵ כשמן הצף על פני המים עולה ומתגלה כאן מעשה זיוף הנ"ל (בהערה 1) עוה"פ, דהרי עפ"י ב' הדפוסים הקודמים נכתבה תשובה זו ע"י המחבר להגרי"ד מאסקאוויטש, ובאמת הדברים שהמחבר מעתיק כאן ומסיים בעכ"ל אינם לשונו של הגרי"ד, אלא של הגר"ם כשר (עיין לעיל סימן א' ובהערה 17. וכנראה שהמדפיסים פשוט "שכחו" להגיד ולשתול כאן את המילים "הביא מהמהר"ם כשר". עיין לעיל בהערה 26.

³⁶ כמבואר לעיל בהערה 14.

³⁷ וכמבואר לעיל הערה 34 דלכן הוי "ספיקא דדינא" שעל כולם הל חובה להחמיר.

³⁸ לתשומת לב שהמחבר כותב כאן בכטחה ש"מתמיד היו כל הערים כן". ועי' לקמן בהערה 46.

³⁹ מדברי המחבר כאן נראה שלא עלתה על דעתו להבין, שטענת הרב הכותב עליו אינו אם נכון להקשות או לא, אלא דא"א לדחות "במילים בעלמא" שאינם בגדר "קושיא" כלל, ובפרט דבריו של גאון הגאונים שר התורה החזו"א וצ"ל, מרא דכולא מסכתא עירובין, אשר הגאון רשכבה"ג מוהר"ע מוילנא וצ"ל לא רצה להורות בעניני עירובין בפאריז עד שיסמוך עליו גם החזו"א (עי' להלן בסימן ד' בתשובה שתחת ידי המחבר), הרי כל הרואה את דברי המחבר כאן יעמוד משתומם איך מזלזלים בדברי החזו"א לדחותם בקש במילים בעלמא כאלו, שאין בהם לא קושיא ולא ריח של קושיא. ואכן אין זה הדרך כלפי כל גדולי המפרשים והפוסקים.

⁴⁰ וכמבואר לעיל הערה 34.

⁴¹ מש"כ כאן המחבר שהרב הכותב הביא ראי', הוא פלא עצום, דבין אם הרב הכותב הי' הרב כשר או שהי' הגרי"ד מאסקאוויטש (ראה לעיל הערה 1), הלא ראי' זו לא נזכרת כלל בספריהם.

⁴² כן הלשון בכל הדפוסים, אבל צ"ל: חייבין עליה.

⁴³ ופשוט, וכדלעיל בהערה 14.

צדדין לדעת ר"י ומכ"ש לחכמים, משמע מדבריהם שרחובות כאלו אינם מחיצות עם פירצות, וזה הוא שלא כדברי החז"א⁴⁴.

ומה שהביא כתה"ר ראי' מדברי התוס' הללו שירושלים היו שערי' מכוונים מד' צדדין, הנה זה דבר פשוט ומי אמר אחרת, אבל מה הפשט של שערי' מכוונים, אם דוקא מקצה העיר עד קצהו או מקצה רה"ר עד קצהו, זה אינו מבואר בתוס'⁴⁵, ואין לכתה"ר שום ראי' משם לסברתו ופירושו.

מה שכתב כתה"ר כענין זה "מי יימר שהרחובות היו בנויים באופן שהעומד מרובה על הפרוץ אולי להיפך" עכ"ל, גם אני אומר מי יימר⁴⁶ שהיו בנויים כמו שכתה"ר רוצה, אולי להיפך⁴⁷, והדבר בספק הוא עומד⁴⁸, וא"א לבררו.

(ט) בענין החששות הצדדיות⁴⁹ שיש בתיקון עירובין במנהגן לא יהיו קלים בעיני כתה"ר, ורבים מגדולי הרבנים ומורי הוראה חוששים הרבה להם, ואין לדונם כדברים של מה בכך, ומכשולים גדולים יכולים לצאת מהם עד שיהי' הפרוץ⁵⁰ מרובה על העומד, ואז ממילא יבטלו⁵¹ העירובין.

⁴⁴ הפלא ופלא, דהרי כל המעיין בספר חזו"א יראה שכתב וז"ל: "ואף למש"כ תוס' כ"כ א' ד"ה חייבין, דאמצע הפילוש לא חשיב מחיצות, היינו דוקא לר"י ולא סגי לי' בשם ד' מחיצות, אבל הכא לרבנן קיימינן. ועוד דהכא עדיף, שלרחוב הב' יש ג' מחיצות" וכו' עיי"ש. ועל כרחק צ"ל דהמחבר פשוט לא ראה דברי החזו"א בפנים ספרו.

והשתא, כיון דאתינן להכא, תמה תמה נקרא על סילוף מדפיסי דפוס שני (הוצאת כרם ביבנה) שאמנם כן מרחו להעתיק לשון החזו"א (בהערה ג שלהם), אך סיימו דבריו בעכ"ל באמצע לשונם, ממש בדיוק לפני דבריו שהבאנו לעיל, אשר דן בדברי התוס' אלו הנוגעים לענין. הרי מהא גופא ראי' שהמדפיסים ידעו היטב טעותו של המחבר, אלא שבהחלט ובודאות גמורה וברורה טשטשו את הענין בודות, כדי לסמם את עיני הקורא כדי שגם הוא לא יסרח לעי' בספר חזו"א. וכוונתם של המדפיסים ניכרת מתוך מעשיהם, ודבר שפתים אך למותר.

⁴⁵ לא זכינו להבין כלל ספיקו של המחבר, דהנה לשון התוס' בד"ה הנ"ל הוא: "ירושלים היתה מפולשת מארבע צדדין", הרי שהעיר היתה מפולשת ולא שרשויות הרבים שלה היו מפולשות, ופשוט (וכך הבין גם באג"מ הנ"ל).

⁴⁶ עי' לעיל הערה 38 שהמחבר קובע בביטחה שמתמיד היו הערים כן, ודלא כהחזו"א, וכאן חזר מבטיחותו הודאית בסגנון בנין הרחובות מאז ומקדם, והרחובות בספק הם בנויים ועומדים.

⁴⁷ עיין לעיל בהערה 14.

⁴⁸ וכמבואר לעיל בהערה 34.

⁴⁹ כגון שיבואו אנשים לקנות עיתונים וכיו"ב. ועי' בספר דברי מנחם סי' י"ב אות י"ז דמונה שם כל החששות הצדדיות בזה.

⁵⁰ בדפוס שני הוסיפו כאן תיבת (בדת).

⁵¹ יש להסתפק בכוונת המחבר, אי כוונתו יבטלו, דקאי על פורצי הדת – המרובים על העומד – שכרוב רשעותם יבטלו העירובין בכוח חזק, או הכוונה יבטלו העירובין, והיינו שהמכשולים הגדולים שיכולים לצאת מהחששות הצדדיות שיש

(י) מה⁵² שכתה"ר חושש לאלה העבריינים המוציאים משא ביום השבת ודואג⁵³ לתועלתם להצילם מחילול ש"ק, הנה לפי דעת כתה"ר וחבריו שברור להם הדבר כשמש בצהרים שאין שום רה"ר דאורייתא בכל עיר נוא יארק, וכל איסור הוצאה שם הוא רק מדרבנן⁵⁴, וגם אפילו דרבנן אין שם⁵⁵, א"כ כבר נתקנו העבריינים, ומדוע צריכים לפרסם⁵⁶ דוקא את ההיתר⁵⁷. אולם לאידך גיסא אם תפרסמו ההיתר בגלוי, תדעו שמקבלים אתם אחריות של מאות ואלפים שומרי תורה ומצוה אשר היו נזהרים באיסור הוצאה כדת של תורה ועכשיו יסמכו עליהם וירבו בהוצאה⁵⁸.

בתיקון עירובין, יגרמו לפרוץ מרובה על העומד נכדתו עד שר"ל כבר לא יהי' עבור מי שישתמש בעירובין ועיי' יתבטלו, וצ"ע דה' יארק עינינו בתורתו.

⁵² הגירסא שלפנינו הוא עפ"י המוכא בדברי מנחם סי' י"ז, ואילו בדפוסים הקודמים שינו (ותיקנו) את לשון המחבר, ושם נדפס בזה"ל:

מה שכתה"ר חושש לאידך גיסא לאלה העבריינים המוציאים משא ביום השבת להצילם מאיסור זה, הנה לפי דעת כתה"ר שבעיר מנהגן אין שום רה"ר דאורייתא כלל, וכל איסור הוצאה שם הוא רק מדרבנן, וגם אפילו דרבנן אין שם, א"כ אינם מקבלים שום אחריות על העבריינים, אבל (בדפוס שני הוסיפו כאן: לדעת האוסרים) אם יפרסמו היתר ההוצאה בגלוי ויבואו רבים אשר היו נזהרים בשמירת ש"ק כדת ולא הוציאו שום משא מבתיהם ביום השבת ועכשיו יבואו גם הם להוציא משא ביום ש"ק אז ידעו שמקבלים עליהם אחריות שיסמכו רק על כתה"ר וחבריו.

⁵³ ראוי לציון פה שבשנת תש"ב דרוש דרש אבי המחבר הנ"ח ביק ד"ל באסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי לתקן עירוב כמאנהעמען, בדואגו על מצב היהדות בכלל ובענין שמירת שבת בפרט בניו יארק. עיי' ירחוק "הממלה" שנה ז' חוברת ד-ה-ו עמוד 18, (המודפס בקונטרס "מאו ומקדם" בהערה 62).

⁵⁴ לפני שתיקננהו בעירוב.

⁵⁵ לאחר שיתקנו שם עירוב.

⁵⁶ עצה זו מקורה מהאדמו"ר מוהרמ"ם מליובאוויץ זצ"ל (ראה אגרות קודש ו-פ"ד).

⁵⁷ ב"נועם" חלק ה' עמ' קד ואלך האריך הרב כשר לענות להמחבר שלא לפרסם ההיתר, שזה הוא נגד יסודי תיקון חז"ל במצוה זו. ומה עוד שלדברי הראשונים תיקון עירוב הוא משום עונג שבת (כחז"ל מאמר ג, ז) או משום אחדות בין אדם לחבירו (מהרש"א סוף עירובין), א"כ בודאי אינו מן הנכון לעשות עירוב ולא לפרסמו, עיי"ש.

ומה שכותב המחבר ש"כבר נתקנו העבריינים ומדוע צריכים לפרסם", כותב הרב כשר שאם לא יפרסמו יהיו העבריינים תמיד בכלל הא דמבואר בגזיר כג. מי שחושב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך כפרה. אבל לאמיתו, מאריך שם הרב כשר, שתיקון העירוב אינם בשביל סתם "עבריינים" בלבד, אלא לבני אדם יראים ושלמים שנבשלים באיסור הוצאה, וכלשון המאירי בעירובין עה: שראוי להסדיר לערב שמא ישכחו ויזניאו. וכמ"ש החתם סופר (אריח סי' צ"ט) שא"א בשום אופן לקהל ישראל לשמור שבת כהלכתו ולשמור כ"ב בכל יום השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה דברים קטנים ומטפחת.

⁵⁸ עיי' "נועם" שם (עמ' קב) שהגיב הרב כשר על דברי המחבר אלו בזה"ל:

גישה זו מורה מאד, איך לא זכר הרב הנ"ל שכל אלה מאות תשובות שישנם בספרי האחרונים שהשתדלו לתקן עירובין במאות עיירות בעולם, ה' על סמך שאין סי' רבוא ואין רה"ר מה"ת בזה"ל רק מדרבנן כמבואר בש"ע אריח, ובכל זאת לא חששו לומר כדבריו בשביל מי מתקנים אם בשביל העבריינים הרי אינם עוברים רק באיסור דרבנן, ולהיפך כשיעשו עירוב יגרמו שמאות ואלפים שומרי המצוה ימלטו בשבת, בזמן שיש הרבה ראשונים ואחרונים חולקים וסוברים שלא בעינין סי' רבוא... ואעתיק לו מ"ש שני גדולי האחרונים. בשורת נפש חיה סי' כ"ו בענין תיקון גשרים, שרצה להתיר

אני על משמרת אעמדה ולא לה הסומכים על הוראתי אגלה להם בפירוש שלא יסמכו על היתר התקון ויזהרו שלא להוציא שום משא ביום ש"ק כמאז ומקדם⁵⁹.

משה צבי ארי' ביק

הגשרים בלי צורת הפתח, וזה לשונו: "ולדינא בעיר שרכו המתפרצים ומושאים משאות כיום השבת בפרהסיא שחלילה דינם כמחללי שבת בפרהסיא, צריכים אנחנו לגבב כל הקולות שאפשר להקל... ובש"ת אבני נזר או"ח סי' רס"ז כתב, שאלה המתעקשים מלהעמיד עירובין (ע"י תיקון הדלתות, אע"פ שהיו גדולים שחלקו עליו בתוקף נגד ההיתר של דלתות) לדעתו הם מחטיאים את הרכים ועתידין ליתן את הדין, ומי זה שלא יודעזע לקרוא דברים כאלה. וכן הביע דעתו בכמה שאלות בהל' עירובין, כגון בסי' רס"ה: "וההכרח לעשות ספק ספיקא שמא אין רה"ר... כי מה שמתירין מכח ספק ספיקא הוא אצלי מחמת הדחק הגדול שאם לא יהי' עירובין יבואו לפרוץ איסור שבת לגמרי חס ושלום, על כן כל מה שיכולין לעשות צדדים להתיר מחוייבין לעשות". שם סי' רס"ו: א"א להכשיר רק מכח ספק ספיקא והוא היתר בדוחק, עם כל זה... חלילה להפריע מלהעמיד".

⁵⁹ הנה פשוט דאין כוונת המחבר כמנהג ישראל "כמאז ומקדם" שנהגו ישראל לתקן עירובין בכל מקומות מושבותיהם, אלא כוונתו כמאז ומקדם של "אמעריקע" בטרם קנתה בה שכיתה היהדות החרדית. ומסתמא נוסח הקריק שהופץ על רחובות קריה דק"ק בארא פארק בחורף תש"ס ש"אין למלטל כמאז ומקדם", נערכה ע"י המדפיסים הקודמים של שו"ת מהר"ם ביק, כי מקורה מפסק המחבר כאן, ומבוססת על תשובה זו.

האם נשאר להם עוד שיפת נאמנות לגבי כל שאר פרסומיהם נגד העירוב?!